

EELK USUTEADUSE INSTITUUT

USUTEADUSKOND

LUTERLIK TEOLOOGIA

AIVAR KRUSTA

KAPLANI ROLL NING ÜLESANDED ÄNGI- JA
EKSISTENTSIAALSUSPROBLEEMIDE LAHENDAMISEL
UENENUD SÕJAPIDAMISE TINGIMUSTES
UKRAINA SÕJA NÄITEL

RAKENDUSKÕRGHARIDUSE LÕPUTÖÖ

JUHENDAJA *dr. theol.* AGO LILLEORG

TALLINN 2026

SUMMARY

The Role and Tasks of a Chaplain in Addressing Anxiety and Existential Issues under the Conditions of Modernized Warfare: The Case of the War in Ukraine

In this research paper, I used the Ukrainian war as a case study and analyzed the role and mission of army chaplains in supporting soldiers coping with anxiety and existential problems. Since there is little research done in this field in Estonian context, I tried to fill the research gap and offer practical solutions to further develop chaplaincy.

The research focused on three main questions: what soldiers expect from a chaplain, what kind of existential and mental needs can chaplain support during combat situations, and what kind of practical theological tools are most suitable for such situations.

For theoretical basis, I relied on Paul Tillich and Viktor E. Frankl's approach. This framework made it possible to interpret soldiers' existential experience during battle situations. According to Tillich, anxiety is an intrinsic part of an individual, which emerges due to experiences of death, guilt and sense of meaninglessness. In turn, it directs an individual to search for meaning from those experiences. His conception of "The Courage to Be" describes the ability to affirm one's existence in a situation where a person is faced with the threat of "non-being". This type of approach allows one to see anxiety not only as a crisis, but as an opportunity for internal growth and to deepen one's faith. Frankl's logotherapy supports this approach by emphasizing that even in the most extreme conditions, the meaning of life remains. In Frankl's view, a person's endurance is the basis for finding meaning in suffering, which manifests through action, relationships and dignity.

By connecting those two theories I was able to approach soldiers' experiences as an existential crisis and a process of finding meaning, both providing a framework for analyzing the role of the chaplain.

I used a qualitative method which allowed me to deeply understand the subjects' experiences and the process of meaning formation. To collect empirical data, I conducted half-structured interviews with seven soldiers and two chaplains. I based my sample selection in a manner that supported the objective of understanding the need for chaplaincy in practice and as a necessity. I included soldiers with combat experience and chaplains as professional supporters. While analyzing data, I applied thematic content analysis which included manifest and latent meanings. In the

analytical process, I coded the interviews, grouped recurring patterns into themes and interpreted them based on the theoretical framework. The inductive approach allowed to illuminate the subjects' meanings drawn from battle experience, while theory provided tools to further analyze them.

The results showed that a chaplain is seen as a reliable and confidential supporter, who helps to alleviate the feelings of anxiety and who supports the soldier's mental and moral endurance. The main existential problems appeared to be experiences related to death, interruptions in the grieving processes, feelings of emptiness, and abandonment. The research revealed that the renewed intensity of warfare oftentimes does not allow one to experience emotions to their full extent.

Religious and non-religious practices help to support soldiers' coping mechanisms. Various rituals, micro-briefings, reflections and moments of silence across different denominations must consider soldiers' individuality and be flexible towards religious pluralism.

I concluded that the chaplain has a role as supporter of the soldier's holistic well-being in the renewed warfare. Their mission is to help the soldier to make sense of and to articulate their experiences while supporting the "courage to be" even in the most difficult conditions. Chaplain does not eliminate anxiety but supports the soldier in moving beyond mere humanistic coping towards a deeper, transcendent sense of meaning. The research conclusions offer practical recommendations for further development of chaplaincy and establish a foundation for further research.

SISUKORD

SUMMARY	2
SISSEJUHATUS	6
MÕISTETE SELETUSED.....	8
UURIMUSE VALIM JA METOODIKA	10
1. UUENENUD SÕDJAPIDAMINE UKRAINA NÄITEL	14
2. UURIMUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	18
2.1. Teoreetilised allikad	18
2.2. Äng Paul Tillichi käsitluses	18
2.3. Vastupidavus ja tähendus Viktor E. Frankli käsitluses	21
3. UURIMISTULEMUSED	23
3.1. Esimene tuumikteema: kaplani kohalolek.....	23
Tabel 1. <i>Tuumikteema: kaplani kohalolek</i>	24
3.2. Teine tuumikteema: eksistentsiaalsed probleemid ja vaimsed vajadused	27
Tabel 2. <i>Tuumikteema: eksistentsiaalsed probleemid ja vaimsed vajadused</i> .	27
3.3. Kolmas tuumikteema: praktilise teoloogia tööriistad.....	31
Tabel 3. <i>Tuumikteema: praktilise teoloogia tööriistad</i>	32
4. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS	34
KOKKUVÕTE.....	39
KASUTATUD ALLIKAD.....	41
LISAD	43
Lisa 1. Massisõjast täppissõjani: sõja olemuse ja mõju muutumine	43
Tabel 4. <i>Sõjapidamise transformatsioon ja inimkogemus (I maailmasõda, II maailmasõda ja Ukraina sõda)</i>	43
Tabel 5. <i>Sõjapidamise tegurid (I maailmasõjas, II maailmasõjas ja Ukraina sõjas)</i>	44
Lisa 2. Valimi kirjeldus	46

Tabel 6. <i>Uurimises kasutatud valimi kirjeldus</i>	46
Lisa 3. Genereeritud algkoodid	48
Tabel 7. <i>Genereeritud algkoodid</i>	48
Lisa 4. Infoleht ja teadliku nõusoleku vormid uurimuses osalejatele	49
Lisa 5. Intervjuukava sõdurite kogemuste uurimiseks	54
Lisa 6. Intervjuukava kaplanite kogemuste uurimiseks	57
Lisa 7. Fototabel	60

SISSEJUHATUS

Tänapäevane sõjapidamine on väljunud füüsilise relvastatud konflikti piirest, hõlmates ühel ajal nii psühholoogilist, informatiivset kui ka väärtuselist mõõdet. Sõda Ukrainas on lisaks territooriumile muutnud lahinguteatriks¹ ka inimese sisemaailma. Hirm ning moraali- ja identiteediprobleemid toovad esile vajaduse ängi leevendada.

Muutunud keskkonnas kerkib küsimus kaplani rollist ja tema tööriistadest, mis toetavad sõdureid uuenenud sõjapidamise tingimustes. Küsimustele vastuseid otsides pörkusin tõsiasjaga, et Eesti kontekstis on seda valdkonda käsitletud vähesel määral. Seetõttu seadsin eesmärgi analüüsida, kuidas saab kaplan toetada sõdurit ängi ja eksistentsiaalsete probleemidega toimetulekul. Püstitatud ülesandest lähtuvalt olen uurimistöös pealkirjastanud „Kaplani roll ja ülesanded ängi- ja eksistentsiaalsusprobleemide lahendamisel uuenenud sõjapidamise tingimustes Ukraina sõja näitel“. Siine uurimus aitab täita olemasolevat lünka ning on seeläbi aktuaalne ja pakub praktilist väärtust kaplaniteenistuse arendamisel ja edasiste uurimuste kavandamisel.

Ülaltoodust ajendatuna olen sõnastanud uurimistöös eesmärgi ja sellest tulenevad uurimisküsimused.

Siinse uurimuse **eesmärk** on analüüsida Ukraina sõja näitel kaplani rolli ja ülesandeid sõdurite ängi ning eksistentsiaalsete probleemidega toimetuleku toetamisel uuenenud sõjapidamise tingimustes. Uurimuse eesmärgis püstitatud ülesande lahendamiseks olen sõnastatud järgmised **uurimisküsimused**:

1. Millised on sõdurite ootused kaplanile?
2. Milliseid uusi eksistentsiaalseid ja vaimseid vajadusi saab kaplan lahinguolukorras rahuldada?
3. Millised on praktilise teoloogia tõhusad tööriistad ja nende võimalikud uuendused kaplaniteenistuses tulevikus?

Uurimistöös ülesehitus lähtub teemade sidususest ja loogilisusest ning toetab seeläbi teksti paremat loetavust. Sissejuhatuses käsitlen töö teemat ja selle aktuaalsust, esitan uurimisküsimused ning kirjeldan kasutatud meetodit ja valimit; sellele järgneb esimene peatükk.

¹ Mõiste *lahinguteater* määratlust vt ptk-st „Mõistete seletused“.

Uuenenud sõjapidamise fenomeni käsitledes tuginen USA sõjakunsti ja Eesti riigikaitse valdkonna uurijate töödele. Vaimset toimetulekut mõjutavate tegurite käsitlemise juures annan põgusa ülevaate ka vaenupoolte religioossetest teenistusest.

Teises peatükis käsitlen teoloogi Paul Tillich'i teost „Julgus olla“ ning neuroloogi ja psühhiaatri Viktor E. Frankli teost „... ja siiski tahta elada“, luues seeläbi uurimistöole teoreetilise aluse.

Kolmandas peatükis keskendun kolme tuumikteema empiirilisele uurimisele ja analüüsile, kirjeldades ja põhjendades neid teoreetilises raamistikus. Parema jälgitavuse tagamiseks olen tuumikteemad liigendatud alamteemadeks ning nende käsitlemist toetanud intervjueritute ütlustega.

Töö lõpposas esitan uurimuse peamised järeldused ja soovitused, mis pakuvad lähtekohti kaplani ülesannete edasiarendamiseks uuenenud sõjapidamise tingimustes.

Samalaadsete uurimuste puudumine võib olla seotud asjaoluga, et kuni 24. veebruarini 2022 valitses Euroopas laialdane veendumus ulatuslike sõjaliste konfliktide kuuluvusest minevikku. Väljakujunenud teaduslikel teooriatel põhineva kirjanduse nappus kaplanite rolli kohta kaasaegses sõjapidamises piirab võrdlusandmete kasutamise võimalusi ning on ühtlasi probleem siinse uurimuse kirjutamisel. USA armee ja ülikoolide avaldatud, Korea, Vietnami ja Lahesõja kogemustele tuginevate ning psühholoogiale orienteeritud uuringute rakendamine siinse uurimuse kontekstis osutub keerukaks. Uurimus, asetudes sellesse teadmislünka, ühendab empiirilise kogemuse teoloogilise refleksiooniga kaasaegse sõjakogemuse kontekstis. Kaitsevägega seotud kaplaniteenistuse ajaloolist narratiivi uurinud kolonel Tõnis Nõmmik on oma suurteoses „Vaimulikud kaitsejõududes“ järeldanud, et sõjamehed on olnud ajastuüleselt religioossed, kasutanud erinevaid rituaale ning palunud üleloomulikelt jõududelt õnnistust oma elule ja võitudele.²

Kiriku huvi sõjavägede moraali vastu on olnud tingitud nii ideoloogilistest kui ka praktilistest kaalutlustest, mis on aidanud ennetada väärnähtusi ning toetada sõduri vaimset tasakaalu ja moraali. *Kaplanite üheks ülesandeks on alati olnud külvata Jumala sõna ja palvetada, et see kannaks rohket löikust Jumala auks ja inimhingede õnnistuseks.*³

² Nõmmik 2005, 21.

³ Nõmmik 2005, 22.

MÕISTETE SELETUSED

Alljärgnevalt esitan siinses uurimuses kasutatud põhimõistete määratlused, et tagada uurimuse selge ja üheselt mõistetav käsitlus.

Hübriidsõjapidamine (ingl *hybrid warfare*) on kaasaegse sõjapidamise vorm, mida iseloomustab konventsionaalsete ja mittekonventsionaalsete vahendite (ingl *kinetic* ja *non-kinetic*) samaaegne rakendamine, samuti nii riiklike kui ka mitteriiklike osalejate kaasamine. Selline sõjapidamine ei toimu selgelt piiritletud lahinguväljal ega ole enamasti ametlikult sõjana deklareeritud.

Terminit hübriidsõjapidamine kasutas esimest korda Frank Hoffman 2007. aastal Potomaci Instituudi ettekandes „21. sajandi konflikt: hübriidsõdade esilekerkimine“, milles ta kirjeldas hübriidsõda ja -ohte järgmiselt: hübriidohud hõlmavad kõiksugu sõjapidamisviise, sealhulgas konventsionaalset võimet, irregulaarset taktikat ja formatsioone, terroriakte, nt valimatut vägivalda ja sundi, ning kriminaalset korratust. Hübriidsõda võivad pidada nii riigid kui ka erinevad valitsusvälised osalejad. Eriilmelist tegevust võivad korraldada mitu üksust või isegi üksainus üksus, kuid üldiselt käib selle operatiivne ja taktikaline juhtimine ning koordineerimine keskses lahingu ruumis, et võimendada konflikti füüsilist ja psühholoogilist mõju. Sellist sünergiat võidakse saavutada kõigil sõja tasanditel.⁴

Kerksus (ingl *resilience*) on siinses töös kasutusel vaimse vastupidavuse tähenduses. See viitab võimele taluda psüühilisi pingeid, kohaneda muutuvate oludega ning tulla toime keerukates ja stressirohketes olukordades.

Korrelatsioonimeetod (ingl *Correlation method*) on Paul Tillich'i käsitluse järgi teoloogiline meetod, mille kohaselt toimub dialoog inimese ja religiooni vahel. Dialoogi kutsuvad esile eksistentsiaalsed küsimused ja kristliku ilmutuse vastused. Meetod lähtub arusaamast, et inimlik kogemus, eriti äng, süü, surmahirm ja mõttetuse tunne, tõstatab fundamentaalseid küsimusi olemise ja tähenduse kohta, millele teoloogia sõnastab vastuse ilmutusest lähtudes. Korrelatsioon ei tähenda teoloogia allutamist filosoofiale, vaid vastastikust seost: inimese olukord tõstatab küsimused, millele kristlik sõnum esitab tõlgenduslikud vastused, säilitades seejuures oma iseseisva teoloogilise sisu.

Kõrge väärtusega sihtmärk (ingl *high-value target*, HVT) on objekt, mille vastu tegutsemine annab vastasele ebaproportsionaalselt suure operatiivse, strateegilise või poliitilise eelise võrreldes kasutatud ressursidega. Strateegiline tähendus tuletatakse analüüsist, mis hindab psühholoogilist ja poliitilist mõju. Vene Föderatsioon on

⁴ Ühtegi 2018, 62.

objektide ulatust laiendanud tsiviiltaristuga, nt katlamajade, elektriijaamade, vee- ja kanalisatsiooni-süsteemidega, mis kurnavad tagalas elavat tsiviilelanikkonda, tekitades sellega sõjaväsimust ja suunates teda valitseva poliitilise võimu vastu.

Lahinguteater (ingl *theater of war* või *theater of operations*) on geograafiline piirkond, kus toimub sõjaline tegevus ja kuhu on koondatud vastava konflikti operatsioonid, väed ning juhtimisstruktuur. See hõlmab lisaks maismaa-, mere- ja õhuruumile logistikat ja varustusliine, juhtimis- ja sidekorraldust, sageli koos poliitilise ja strateegilise raamistikuga.

Lahingukogemus (ingl *combat experience*) on isiku või sõjaväelise üksuse otsene praktiline kogemus, mis on saadud reaalses sõjalises konfliktis osalemisel. See hõlmab nii tegutsemist otsese ohu olukorras kui ka vahetut osalemist tulevahetuses vastasega. Oluline osa on otsuste langetamine eluohlikes olukordades ja stressitingimustes. Lahingukogemus erineb õppusest ja väljaõppest selle poolest, et see on ettearvamatu koos reaalsete tagajärgedega ning tekitab märkimisväärselt suurema psühholoogiline surve. Lahingukogemus mõjutab oluliselt efektiivsuse, otsustuskiiruse ja moraali kujunemist.

Uuenenud sõjapidamine (ingl *new generation warfare* või *modern warfare paradigm*) kui strateegia peegeldab 21. sajandi uut suundumust, kus relvavägivald ei ole ainus ega isegi peamine vahend eesmärkide saavutamiseks. Riigid võivad kasutada seda strateegiat, et mõjutada teisi riike n-ö pehme jõu abil (infomõju, majandus, diplomaatia jms), minimeerides samal ajal otsest sõjalist sekkumist.

Uuenenud sõjapidamine tähistab kaasaegset sõjapidamise vormi, kus traditsioonilised relvastatud kokkupõrked on asendunud või täiendatud mittemilitaarsete vahenditega; informatsiooni, psühholoogiliste, majanduslike ja poliitiliste mõjutusmehhanismidega.⁵

⁵ Hofmann 2007, 8.

UURIMUSE VALIM JA METOODIKA

Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks olen kasutanud kvalitatiivset (empiirilise-refleksiivset) uurimismeetodit, mis võimaldab uurida süvitsi väärtushinnanguid ja kogemusi. Sisuanalüüs laseb keskenduda nii tekstis otseselt väljendatud (manifestsele) kui ka varjatud (latentsele) sisule.

Valimisse kuuluvad seitse Ukraina poole sõdurit ning kaks eksperdina intervjueeritud Ukraina kaplanit. Valimi koostamisel lähtusin järgmistest asjaoludest:

1. Ängi kui fenomeni saavad kirjeldada vahetu lahingukogemusega⁶ sõdurid.
2. Professionaalse kompetentsiga kaplanid kirjeldavad sõdurite vajadusi, oma ülesandeid ning kasutatavaid praktilise teoloogia tööriistu.
3. Intervjuude käigus pöörasin kaplanite puhul tähelepanu nende rollile moraali hoidmisel ja vaimse vastupidavuse toetamisel kriisiolukordades ning praktilise teoloogia rakendamisele.

Valimi optimaalse suuruse määramisel arvestasin võimalike psüühiliste mõjudega, mis võivad intervjueeritavatel kaasneda lahingukogemuste meenutamise. Soovides vältida liigset koormust ja kannatusi, piirdusin võimalikult väikese, kuid piisava valimiga.

Intervjuude käigus hakkasid vastused ja selgitused korduma, mis viitas teatud küllastumispunkti saavutamisele ning kinnitas valimi sobivust. Üheks peamiseks raskuseks osutus sobivate osalejate leidmine, kuna lahingukogemusega inimeste seas on vähe neid, kes on valmis oma kogemusi jagama, pigem eelistatakse kogetut unustada. Seetõttu kujunes optimaalse valimi koostamine ja intervjuude läbiviimine üheks uurimistöö suurimaks väljakutseks.

Uurimuses kasutatud intervjuukavade struktuuri ja küsimuste koostamisel olid mulle abiks *dr. theol.* Ago Lilleorg ja *dr. theol.* Liina Kilemit, keda suuresti tänan. Suur panus töö valmimisel on endisel Kaitseväge juhatajal, kindral Martin Heremil, kelle aktiivne toetus ja abi andsid võimaluse uurimisvalimit moodustada.

Intervjuu keskmiseks kestuseks kujunes 55 minutit. Eestis ja 2026. aasta veebruaris Ukrainas viibides viisin intervjuud läbi rahulikes tingimustes *tête-à-tête*⁷. Intervjuud alustasin väikese sissejuhatava vestlusega, milles tutvustasin töö eesmärki,

⁶ Mõiste *lahingukogemus* määratlust vt ptk-st „Mõistete seletused“.

⁷ Prantsuskeelne mõiste *tête-à-tête* tähendab kahekesi omavahel, kõrvaliste isikute juuresolekuta. EKI ühendsonastik 2026. [<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/t%C3%AAte-%C3%A0-t%C3%AAte/1/est>]. 25.02.2026.

andes aega harjumiseks ja mõtete korrastamiseks. Vaba vestlus soodustas usaldusliku suhte tekkimist. Kõik intervjuueeritavad mõistsid uurimistöö olulisust ning töötasid aktiivselt kaasa. Sõdureid intervjuuerides⁸ palusin neil meenutada ja kirjeldada sõjas kogetut. Esmalt palusin rääkida sõjaväes teenimisest ja motivatsioonist, pärast seda emotsionaalsetest muutustest ning meetmetest, mis aitasid neil toime tulla, samuti kaplaniteenistuse olulisusest. Kaplanitega läbiviidud intervjuude⁹ rõhuasetus oli sõdurite eksistentsiaalsusprobleemide lahendamisel kasutatud teoloogilistel tööriistadel. Intervjuude ajal ega hilisemalt ei esinenud osalejatel uurimistööst põhjustatud psüühilisi ega emotsionaalseid probleeme.

Teavitasin¹⁰ kõiki osalejaid vabatahtlikust osalemisest, psühholoogilise abi saamise võimalusest ja olen taganud andmekaitse nõuete täitmise. EELK Usuteaduse Instituudi eetikakomisjon andis loa töö kirjutamiseks 5. novembril 2025.

Enne intervjuude analüüsimist tuli need transkribeerida. Venekeelsed intervjuud tõlkisin ise (valdan vene keelt B2 tasemel).

Andmete analüüsiks kasutasin Brauni ja Clarke'i¹¹ kuueetapilist mudelit¹²:

1. tutvumine andmetega – andmete lugemine ja esmamuljete kujundamine;
2. algkoodide genereerimine – huvipakkuvate üksuste märgistamine;
3. teemade otsimine – koodide koondamine võimalikeks teemadeks;
4. teemade ülevaatamine – kontrollitakse, kas teemad sobivad andmetega ja on loogilised;
5. teemade defineerimine ja nimetamine – täpsustatakse iga teema sisu ja tähendus;
6. kokkuvõtte koostamine – tulemuste esitamine koos näidete või tsitaatidega ning tõlgendusega on sobilik kvalitatiivsetes andmetes mustrite või teemade tuvastamiseks.

Manifestses analüüsis keskendusin otseselt öeldule ja latentne analüüs võimaldas uurida varjatud tähendusi. Esmalt oli oluline tuvastada, milliseid kogemusi intervjuueeritavad kajastasid ning kuidas nad seda tegid. Samuti panna tähele

⁸ Intervjuukava sõduritega on esitatud lisas 5.

⁹ Intervjuukava kaplanitega on esitatud lisas 6.

¹⁰ Intervjuueeritava teavitusteleht on esitatud lisas 4. Teavitustelehed on säilitatud töö autori juures, seejuures on tagatud GDPR-nõuded.

¹¹ Virginia Braun ja Victoria Clarke on Briti psühholoogid ja kvalitatiivse uurimismetodoloogia teoreetikud.

¹² Braun, Clarke, 2006.

uurimisteedega seotud tähenduslikke ütlemissi ja märksõnu. Oluliste teemade, peamiste ideede ja korduvate väärtusmõistete tajumiseks olen kirjeldanud intervjuueeritavate taustatunnuseid¹³, mis annab võimaluse uurida vastuste sarnasusi ja erinevusi ühe teema lõikes.

Intervjuude lugemisel genereeritud algkoodid koondasin sarnaste tunnuste alusel defineeritult alamteemadeks. Märksõnade ja väärtusmõistete sõnastamine intervjuuteksti lähedaselt võimaldas mõista öeldut allikalähedaselt ja hilisemalt kontrollida teemade vastavust andmetega. Induktiivse lähenemise¹⁴ kasutamist toetab varasemate uuringute ja väljakujunenud teooriate puudumine.

Vältimaks väärtõlgendamist¹⁵, tegin märkmeid, mis olid abiks andmestikus orienteerumisel. Algkoodide ja alamteemade analüüsil kirjeldasin vahekokkuvõtetenä oma mõtteid ja tõlgendusi, neid kategooriate kujundamise protsessis kontrollides. Kirjeldatud tegevuse tulemusena leitud alamteemad grupeerisin põhifunktsioonide alusel tuumikteemadeks, luues sellega sidususe algandmetega. Jälgitavuse huvides vormistasin need koos alamteemadega teegipuuks. Analüüsi tulemusel esitatud üldistused ja seisukohad on struktureeritud teemade kaupa ning toetatud asjakohaste tsitaatidega. Oluline on rõhutada, et uurimuse eesmärk ei ole anda hinnangut praktikale või teoloogilisele suunitlusele, vaid avastada tunnuseid, mis iseloomustavad kaplani rolli ja ülesandeid uuenenud sõjapidamise tingimustes.

Praktilise teoloogia võtmes kasutasin Richard R. Osmeri¹⁶ korrelatsioonimeetodit, mille tuum on teoloogilise sõnumi (kerügma) ja konkreetse olukorra (situatsiooni) vaheline dialoog. Osmeri¹⁷ neljaosaline praktilise teoloogia käsitlus hõlmab deskriptiivset, interpretatiivset, normatiivset ja pragmaatilist ülesannet, mis kätkevad endas nelja küsimust:

1. Mis toimub? Kirjeldav-empiriiline ülesanne: kuulav kohalolu.
2. Miks see toimub? Interpretatiivne ülesanne: järeldused ja kogetud oskused.

¹³ Valimi kirjeldus on esitatud lisan 2.

¹⁴ Induktiivne lähenemine andmeanalüüsile toob esile kvalitatiivse sisuanalüüsi ühe keskse tugevuse – võimaluse mõista uurimuses osalejate kogemusmaailma ning analüüsida nende tõlgendusi ja tähendussüsteeme. [<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>]. 15.03.2026.

¹⁵ Intervjuueeritavate poolt samal teemal, kuid erineval hetkel edastatud teave muudab selle mitmekihiliseks. Märkmeid ja vahekokkuvõteteid tegemata võib tekkida väärarvamuste ja väärarvamuste tõlgendamine, mis viib valele järeldusele.

¹⁶ Richard R. Osmer on Ameerika teoloog ja praktilise teoloogia uurija, pikaajaline professor Princetoni Teoloogilises Seminaris. Ta on rahvusvaheliselt tuntud eeskätt oma panuse poolest praktilise teoloogia metodoloogiasse. [<https://www.biola.edu/talbot/ce20/database/richard-robert-osmer>]. 16.01.2026.

¹⁷ Osmer, 2008.

3. Mis peaks toimuma? Normatiivne ülesanne: evangeeliumi ja kiriku traditsiooni valguses.

4. Kuidas peaksime reageerima? Ülesanne: teenistuslik ja pastoraalne vastus.

Protsessi läbiv side on dialoog intervjueeritava kogetu ja teoloogilise refleksiooni vahel. Uurimuses suundun empiirilise olukorra kirjeldamisest selle mõtestamise ja hindamiseni ning jõuan kokkuvõttes võimalike praktiliste lahenduste ja tegevussoovitusteni, mida kaplan saab oma teenimises kasutada.

1. UENENUD SÕJAPIDAMINE UKRAINA NÄITEL

Sõdurite eksistentsiaalsete vajaduste muutusi on võimalik selgitada, võrreldes erinevate sõdade kontekstuaalseid tegureid. Siinses töös olen kolme sõja, I ja II maailmasõja ning Ukraina sõja tegureid koos mõjudega illustreerinud lisa 1. „Massisõjast täppissõjani: sõja olemuse ja mõju muutumine“, Tabel 4. *Sõjapidamise transformatsioon ja inimkogemus (I maailmasõda, II maailmasõda ja Ukraina sõda)* ja Tabel 5. *Sõjapidamise tegurid (I maailmasõjas, II maailmasõjas ja Ukraina sõjas)*.

Sõjapidamise areng esimesest maailmasõjast kuni Ukraina sõjani näitab selget nihet sõjalises loogikas, väljendudes mõjus inimese vaimsele olukorrale. Esimene maailmasõda oma konventsionaalsuse¹⁸ poolest sidus sõduri kogemuse lokaalse ohuga, mis oli taandatud ellujäämisele. Seda toetav religioosne, liturgiline raamistik pakkus piisavat tuge. Teine maailmasõda oma totaalsuse ja dünaamilise iseloomuga haaras kogu ühiskonna, tuues kaasa massiliselt kaotusi. Sõduri osalemine ulatuslikes hävitusoperatsioonides tõi lisaks surmakogemusele ja traumajärgsele häirele esile ka eksistentsiaalse mõõtme, mis hõlmab küsimusi õigustatusest ja tähendusest. Religioosse toe puudumist hävitusoperatsioonidega tegelevates Nõukogude ja fašistliku Saksamaa armeedes kompenseeriti ideoloogiaga.

Uuenenud sõjapidamine Ukraina näitel erineb kahest maailmasõjast oma hübriidse, tehnoloogilise ja hajusa iseloomu poolest. Vene Föderatsiooni agressioon Ukrainas alates 2014. aastast (eriti aga täiemahuline sõda 2022. aastast) on avanud tee uuele, varem tundmatule sõjapidamise viisile. Uuenenud sõjapidamisviis on strateegiline tervikkäsitlus, milles sõjaline jõud on vaid üks osa laiemast ühiskondlikust, kommunikatiivsest ja tehnoloogilisest võitlusest. Amos C. Fox¹⁹ on seda selgitanud järgnevalt:

Venemaa oma julgeolekumõtte valguses töötas poliitiliste ja strateegiliste eesmärkide saavutamiseks välja valitsust ja mitut valdkonda hõlmava sõjapidamise lähenemisviisi – hübriidsõja. (...) Venemaa toimimine Ukrainas, sealhulgas Krimmi ja Donbassi annekteerimine, näitavad selgelt Venemaa rakendatud hübriidsõjateooriat.²⁰

¹⁸ Konventsionaalne sõda on tavapärase sõjapidamine, kus on kaks või rohkem poolt, kes kasutavad tavarelvi. (Autori märkus)

¹⁹ Amos C. Fox. PhD, Arizona Osariigi Ülikooli tulevikujulgeoleku algatuse stipendiaat. Sõltumatu kaitse- ja julgeoleku-uuringute analüütik. Ajakirja Journal of Military Studies toimetuskolleegiumi liige.

²⁰ Amos 2017, 19. (Autori tõlge).

Kaasaegset sõjapidamist võib kirjeldada kõrgtehnoloogiliste, traditsiooniliste ja asümmeetriliste komponentide kombinatsioonina, mida kasutatakse poliitiliste eesmärkide läbisurumiseks, ühiskondliku ning poliitilise keskkonna avaliku ja varjatud mõjutamise kaudu tsiviil- ja sõjaliste vahenditega. Oluline on märkida, et varasemad militaarse iseloomuga kõrge väärtusega sihtmärgid²¹ on Venemaa asendanud tänaseks tsiviiltaristuga²², kaasates nende mõjutamiseks religiooni.

Ukrainas demonstreeritud hübriidsõda on vaieldamatult Venemaa tänapäevane sõjapidamisviis, selgitab professor Jüri Saar²³

Venelased ise hakkasid süsteemsest tegevusest, mida võib määratleda kui hübriidründeid, avalikult rääkima 2013. aastal, mil ilmus Gerassimovi doktriini kajastav artikkel. Nüüdseks on aktsioonidele antud ka ideoloogilis-religioosne taust, milleks on ususõda. Käesoleva aasta märtsis teatati Moskvast ametlikult, et Ukrainas toimuv sõda tähendab religioosset ettevõtmist, mille eesmärgiks on „kurjuse hävitamine kogu maailmas“.²⁴

Uuenenud sõjapidamine Ukraina näitel toob esile kvalitatiivselt uue olukorra. Oht ei ole enam ruumiliselt ega ajaliselt piiratud, vaid on muutunud kõikjal olevaks ja ettearvamatuks. Lisaks füüsilisele ohule lisandub psühholoogiline ja informatsiooniline mõõde. Infosõda ja propagandamehhanismid mõjutavad sõdurite reaalsustaju ning võivad tekitada usalduskriisi ja moraalselt segadust. Sõdur tegutseb keskkonnas, kus piirid reaalse ja vahendatud kogemuse vahel hägustuvad. Kadri Paas²⁵ kirjutab. *Vene Föderatsiooni sõjaline doktriin kinnitab informatsiooni ja infotehnoloogia olulisust riigi sõjalises mõtlemises: selleks, et olla edukas füüsilisel lahinguväljal, tuleks saavutada informatsiooniline üleolek inforuumis.²⁶*

Sõjapidamise areng on lisanud füüsilisele ohule psühholoogilise ja eksistentsiaalse vajaduse, eeldades kaplaniteenistuselt uute lähenemiste ja tööriistade rakendamist, mis vastavad kaasaegse sõduri eksistentsiaalsetele vajadustele.

²¹ Mõiste kõrge väärtusega sihtmärgid määratlust vt ptk-st „Mõistete seletused“.

²² A. Kiviselg. Postimees. *Rünnakute arv Ukraina tsiviiltaristu pihta on suurenenud 600 protsendi võrra*. Kaitseväe luurekeskuse ülem Ants Kiviselg nentis kaitseministeeriumi reedesel pressikonverentsil, et rindel olulisi muudatusi pole toimunud. Samal ajal jätkuvad rahuläbirääkimised ja rünnakud Ukraina tsiviiltaristu pihta, ilmestades Vene Föderatsiooni hoolimatust inimelude vastu. [<https://www.postimees.ee/8297407/runnakute-arv-ukraina-tsiiviiltaristu-pihta-on-suurenenud-600-protsendi-vorra>]. 03.3.2026.

²³ Jüri Saar, Tartu Ülikooli emeritprofessor, Sisekaitseakadeemia teadur.

²⁴ Saar 2024.

²⁵ Kadri Paas, ajakirjanik. 2021. aastal kaitses magistritöö „Eesti riikliku julgeoleku kommunikatsiooni võimalused vaenulike inforünnakute mõjude leevendamiseks infosõjas“.

²⁶ Paas 2022, 34.

Vaenupooled käsitlevad Ukraina sõjas eksistentsiaalseid vajadusi erinevalt. Vene Föderatsioon, tulenevalt oma eesmärgist „hävitada kurjus kogu maailmas“, on sõtta kaasanud Vene Õigeusu Kiriku Moskva patriarhaadi²⁷ (edaspidi VÕK). Patriarh Kirill VÕKi kirikupeana õigustab oma avalikes sõnavõttudes Venemaa agressiooni religioosete väärtuste kaudu, mida kinnitab Marek Kohv²⁸, kes on väitnud järgnevat: *Venemaa on korduvalt tõestanud, et nende hübriidtooriistakastist lähevad käiku kõik vahendid, nii seaduslikud kui tihtipeale ebaseaduslikud. Üheks selliseks on kirik.*²⁹

VÕKi tegevuse mitmetahulisus ja laialdased religioossed narratiivid motiveerivad elanikkonda, kelle valmisolek surra usu ja traditsiooniliste väärtuste eest võib olla suurem kui lojaalsus poliitilisele režiimile. Kohv on selgitanud:

*Kiriku ja patriarhi nähtavus erinevates militaarkajastustes on väga nähtav. Selline loogika ei pruugi olla juhuslik. On võimalik, et Kremli mõistetakse oma poliitika ja isikute mõju piiratud, mille puhul soovimatus surra Putini eest võib olla suurem kui surra usu või traditsiooniliste väärtuste eest.*³⁰

Kiriku tegevus, mis väliselt tugineb usu ja traditsiooniliste väärtuste kaitsele, toimib osana laiemast strateegilisest mõjutusvõrgustikust, mille eesmärk on destabiliseerida vastaspoole ühiskonda, kasutades selleks toetavat narratiivi. Seda kinnitab patriarh Kirilli XXV Maailma Vene Rahvanõukogu korraldust „Vene maailma olevik ja tulevik“ selgitav sõnavõtt, mis on avalikult kättesaadav alates 24.03.2024 VÕKi kodulehel:

*Erioperatsioon on uus etapp Vene rahva rahvuslikus vabanemisvõitluses kuritegeliku Kiievi režiimi ja selle taga oleva kollektiivse Lääne vastu, mida on Edela-Venemaa aladel läbi viidud alates 2014. aastast. Erioperatsiooni käigus kaitseb Vene rahvas relvaga käes oma elu, vabadust, riiklust, tsivilisatsioonilist, religioosset, rahvuslikku ja kultuurilist identiteeti, samuti õigust elada oma maal ühendatud Venemaa piires. Vaimsest ja moraalsest vaatepunktist on erioperatsioon Püha Sõda, milles Venemaa ja tema rahvas kaitsevad Püha Venemaa ühtset vaimset ruumi, täites valdajamissiooni, kaitstes sellega maailma globalismi pealetungi ja satanismi langenud Lääne võidu eest.*³¹

²⁷ Vene Õigeusu Kirik (vene keeles Русская православная церковь; lühend VÕK, ППЦ) ehk Moskva Patriarhaat on õigeusu kirik, mis allub Moskva ja kogu Venemaa patriarhile. (Autori tõlge). [<https://www.patriarchia.ru/>]. 15.03.2026.

²⁸ Marek Kohv. Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus. Uurimisprogrammi „Julgeolek ja kriisikindlus“ juht.

²⁹ Kohv 2025. [<https://diplomaatia.ee/marek-kohv-religioon-kui-kremli-tooriist/>]. 28.02.2026.

³⁰ Kohv 2025. [<https://diplomaatia.ee/marek-kohv-religioon-kui-kremli-tooriist/>]. 28.02.2026.

³¹ XXV Maailma Vene Rahvanõukogu programmdokument ja samuti Venemaa seadusandlikule ja täidesaatvale võimule adresseeritud korraldus. [<https://www.patriarchia.ru/article/105523>], 19.11.2025. (Autori tõlge).

Järgnevalt annan ülevaate Ukraina kaplaniteenistusest, mis lubab kahe vaenupoole suundumusi hästi võrrelda. Sõjaväe kaplaniteenistus Ukrainas hakkas kujunema vabatahtlikel alustel 2014. aastal Vene Föderatsiooni käivitatud antiterroristliku operatsiooni käigus. Ametlikult tekkis institutsioon alles peale sõjaväe kaplaniteenistuse seaduse³² jõustumist 2022. aasta juulis. Zaporizžja oblasti vanemkaplan Ihor Kornienko selgitab:

Enne seda käisid vaimulikud rindel vabatahtlikena. Praegu on pastoritel armees ohvitseri ametikohad ja teatud üksuste teenimiseks on loodud kaplanipatrullid. Nende relvaks on palve, nende ülesanne on kuulata, mõista ja aidata.³³

Ukraina kontekstis on kaplani tegevus religioonikeskne ja inimest toetav, mis aitab toime tulla eksistentsiaalsete küsimustega. Kaitstes sõjatasandil moraali ja väarikust, aitavad kaplanid vältida sõjaeetilisi väärtegusid ja tugevdavad kogukonna sidusust. Kornienko kirjeldab kaplani tegevust järgmiselt:

Minnes rindele ei vii me sinna ainult toitu ega droone, me viime kaasa sõna. Preestri roll on tuua lootuse ja usu sõnum. Rindel ei ole uskmatuid. Kohale jõudes on tunda, et inimeste usk võib olla küll erinev, kuid nad ise paluvad palvet... Sõjas hakkavad kõik Jumalat otsima ja meie aitame neil Teda leida.³⁴

Venemaa ja Ukraina erinevus seisneb selles, et kiriku roll VÕKi tegevuses on muudetud vahendiks agressiivse ideoloogia edendamisel. Ukraina kaplanite ülesanne uuenenud sõjapidamise tingimustes on toetada sõdurit moraalselt ja pakkuda talle vaimset tuge.

Sõjapidamise areng, mis osutab selgele nihkele füüsiliselt ohult eksistentsiaalsele tasandile, esitab väljakutse ka kirikule kui ühiskonna osale. Varasemates konfliktides domineerinud akuutne trauma ja religioosne lohutusvajadus on muutunud tähenduskriisiks ja identiteedi killustumiseks, muutes kaplani rolli traditsiooniliselt religiooselt teenimiselt eksistentsiaalse toetamise suunas. Kirjeldatud ülevaade uuenenud sõjapidamisest ja teoreetiline raamistik võimaldavad uurimistöös analüüsida neid tegureid, mis iseloomustavad kaplani ülesandeid ja rolli.

³² Ukraina Ülemraada võttis sõjaväe kaplaniteenistuse seaduse vastu 30. novembril 2021 ja president kirjutas sellele alla sama aasta detsembri keskel.

³³ Kornienko. 17.12.2025. (Autori tõlge).

³⁴ Kornienko. 17.12.2025. (Autori tõlge).

2. UURIMUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Uurimisküsimustele vastuseid otsides toetun 20. sajandi teoloogi Paul Tillich³⁵ ja Austria psühhiaatri Viktor Emil Frankli³⁶ käsitlustele, mis tegelevad ängi ja mõtestatuse küsimustega. Nende esitatud piirsituatsioonides toimetuleku käsitlused pakuvad teoreetilise raamistiku, mida alljärgnevalt lähemalt tutvustan.

2.1. Teoreetilised allikad

Paul Tillich ühendab oma teoses „Julgus olla“³⁷ eksistentsialistliku filosoofia ja kristliku teoloogia, nihutades teoloogia raskuskeskme dogmaatiliselt tasandilt inimese elukogemuse, ängi ja enesejaatuse analüüsi suunas. Tema ängikäsitlus, ületades psühholoogilise sümptomaatika, võimaldab mõtestada ängi kui inimese identiteeti, väärtustunnet ja eksistentsiaalset enesemõistmist kujundavat protsessi. Tillich valikut toetab ka tema vahetu kokkupuude eksistentsiaalsete probleemidega.

Toetava teoreetilise raamistiku annab uurimusele Viktor Emil Frankli käsitlus teoses „... ja siiski tahta elada“. Autor käsitleb elamise mõtet kui tegurit, mis toetab rasketes oludes ellujäämist. Teose käsitluse kohaselt ei ole *resilience*³⁸ ainult füüsiline kohanemine. See on sügavalt vaimne hoiak, mis annab võimaluse tähenduse ja võime, lootuse ja usalduse säilitamiseks ka äärmuslikes olukordades. Selline raamistik haakub uurimistöö fookusega, mis tegeleb kaplani rollile ja tööülesandeid ängi ning eksistentsiaalsete probleemide käsitlemisel uuenenud sõjapidamise tingimustes.

2.2. Äng Paul Tillich käsitluses

Uurimistöö teoreetiliseks teljeks oleva Paul Tillich teooria kohaselt on inimese eksistentsi keskmes mitteolemise oht, mis avaldub surma, süü ja mõttetuse kogemuses. Äng ei ole üksnes hirm, vaid sügavam eksistentsiaalne seisund, milles inimene seisab silmitsi oma piiratuse ja lõplikkusega, kuid milles võib avaneda usu ja vaimse

³⁵ Paul Johannes Tillich (20. august 1886 – 22. oktoober 1965). 20. sajandi üks tuntumaid teolooge, kelle mõtlemist mõjutas tugevalt tema sõjakogemus. Tillich õppis Saksamaal teoloogiat ja filosoofiat. Esimese maailmasõja ajal (1914–1918) läks ta kaplanina vabatahtlikult rindele. Teenistus rindel viis ta vahetult kokku surma ja sõjaõudustega. Need kogemused panid aluse tema eksistentsiaalsusprobleemide käsitlusele, mis on seotud ärevuse, usu ja elu mõttega. Vapruse eest autasustati teda Raudristiga. [https://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Tillich]. 14.03.2026.

³⁶Viktor Emil Frankl (26. märts 1905 – 2. september 1997). Holokausti üle elanud Austria neuroloog ja psühhiaater ning logoteraapia rajaja.

³⁷ Paul Tillich'i „Julgus olla“ (originaalis „Der Mut zum Sein“) on eesti keelde tõlkinud Anu Põldsam 2021. aastal. Tänu tõlkele on eestikeelne lugeja saanud suurepärase võimaluse sügavate eksistentsiaalsete mõtetega tutvumiseks.

³⁸ Mõiste *resilience* (ee kerksus) määratlust vt ptk-st „Mõistete seletused“.

teadlikkuse võimalus. „Julgus olla“³⁹ tähistab enesejaatust, ängi kiuste võimet jääda püsima ja säilitada tähendus ka olukorras, kus turvatunne ja kontroll on kadunud. See mõtteraamistik võimaldab tõlgendada olukorda, kus surma ja kaose kogemus võib viia meeleheiteni, kuid sisaldada ka potentsiaali sisemiseks kasvuks ja identiteedi tugevdamiseks. „Julgus olla“ käsitluse kohaselt on inimesel võimalik kinnitada oma olemist hoolimata mitteolemise ähvardusest, mis loob teoreetilise aluse kaplani rolli ja ülesannete analüüsimiseks.

Kontseptsioonis „Julgus olla“ ei ole äng hirm või negatiivne kogemus, vaid tee enesejaatuse juurde. Vaimse terviklikkuse käsitlusest lähtudes ei ole äng suunatud hirm millegi konkreetse ees, vaid väljendab sügavat teadlikkust eksistentsi haprusest ning osutab ühtlasi võimalusele tähenduse leidmiseks. Äng on inimeses ontoloogiliselt olemas ja seda ei ole võimalik kõrvaldada.

Tillich eristab mitteolemise ängis kolme vormi: saatuse ja surma ängi, tühjuse ja tähendusetuse ängi ning süü ja hukkamõistu ängi:

Selle kolmetise ähvarduse teadvustamine on ängistus, mis avaldub kolmel kujul: ängistusena saatuse ja surma pärast (surma ängistus), ängistusena tühjuse ja tähenduskao pärast (tähendusetuse ängistus) ning ängistusena süü ja hukkamõistetuse pärast (hukkamõistetuse ängistus).⁴⁰

Need kolm mitteolemise vormi sünnitavad eksistentsiaalseid ärevusi ning olles ontoloogilise inimesest lahutamatud, ohustavad vaimset ja eetilist enesejaatust. Inimest tema sünnist alates saates aktiveerub äng hetkel, mil inimene seisab silmitsi mitteolemise, lõplikkuse, mõttetuse ning oma eksistentsi ähvardusega. Äng ei ole pelgalt negatiivne psüühiline nähtus, vaid sügav eksistentsiaalne kogemus, mis suunab inimest küsima oma elu tähenduse, identiteedi ning suhete kohta iseenda, maailma ja transtsendentsega. Teisisõnu, olemusliku osana suunab äng inimese mõtted tähendusele, avades sellega eksistentsi sügavuse, näidates inimest mitte ainult bioloogilise olendi, vaid ka spirituaalse ja tähendust otsiva subjektina. Äng, tuletades meelde teist võimalust lõplikkuse kõrval, teeb inimese teadlikuks oma võimest öelda jah olemasolule. Seda nimetab Tillich „julguseks olla“, inimeseks olemise tuumaks ja usuaktiks. *Ängistuse ja julguse kolm liiki on kõik immanentselt üksteises kohal, kuid tavaliselt valitseb neil siiski vaid üks.⁴¹* „Julgus olla“ ei tähenda seetõttu mitte ängi

³⁹ Sõnaühend „julgus olla“, esitatuna jutumärkides, tähistab fenomeni, mis Tillich käsitluses lähtub ängist. (Autori märkus).

⁴⁰ Tillich 2021, 51–52.

⁴¹ Tillich 2021, 52.

kadumist, vaid selle aktsepteerimist osana inimlikust seisundist. Inimene ei saa mitteolemist vältida, kuid ta võib kinnitada Jumala kaudu oma olemist. Äng, avades inimese teadlikkuse tema väiksusest ja Jumala halastuse suuruselt, loob olukorra, kus inimene võib liikuda sügavama usu, eneseteadvuse ja eksistentsiaalse autentsuse poole. Tillich'i teoloogia kohaselt tähendab „julgus olla“ usku, mis püsib hoolimata mitteolemise ähvardusest ning väljendab tõelise usu kaudu olemise kinnitust. Sellisel moel eksistentsiaalseid küsimusi initsieerides võib äng avada tee usuotsusele, muutes hirmu negatiivsest fenomenist⁴² usu elu alguspunktiks.

Tihti üritab inimene muuta ängi hirmuks, seda objektiviseerides, soovides seeläbi leida ohtu, millele oskab vastu astuda. Kuna ängistust ei põhjusta konkreetsed objektid, mille oleme kujutemas ette mananud, et nendega võidelda, siis puudub mistahes võimalus neid ka võita. Äng, tähistades eksistentsiaalset ärevust ja hirmu, on korruga hirm ja võimalus, mis võib viia inimese eneseteadvuse ja usu sügavama tasandini. Tillich selgitab seda järgmiselt:

*Ängistus püüdleb hirmuks saamise poole, sest hirmule võib julgusega vastu astuda. (...) Ent viimselt on mistahes katsed ängistust hirmuks muuta asjatud. Põhiängistust, kaduviikulise olendi ängistust mitteolemise ähvarduse pärast ei ole võimalik ära kaotada. See kuulub eksistentsi enda juurde.*⁴³

Lahinguteatri olustik koos hirmu ja identiteedikriisiga kutsuvad esile ängi avaldumise kõigis kolmes liigis. Saatuse- ja surmaängistus – sõdur on teadlik oma surelikkusest. Erinevad teod, samuti „ellujäänu süütunne“, tekitavad võitlejas süü- ja hukkamõistuängistuse. Tühjuse ja tähenduse ängistus kujundab teadmist elu mõttetusest, millega kaasneb arusaam, et mõttetut eksistentsi ei lõpeta ka surm. Tillich'i käsitluses aitab vaimse tühjusena väljenduv äng mõista, et see ei ole ainult sõjast ja surmahirmust tingitud sümptom, vaid vajadus leida tähendus oma kannatustele ja eksistentsile. Teadlikkus oma piiratudusest ja hirm kaotada oma identiteet ning kontroll oma otsuste üle tekitavad ängi, mis suunab inimese sellistele eksistentsiaalsetele küsimustele nagu milline peaks olema julgus ning mis leevendab ängi ja aitab sellele vastu astuda. See julgus ei ole hirmu puudumine, vaid vastupidi, suudab leida elule tähenduse ja väärtuse ka rasketel hetkedel. Tillichile tuginedes võib öelda, et „julgus olla“ ühendab kuuluvuse ja iseseisvuse, mis aitavad ära hoida enese kaose.

⁴² Samalad ne Martin Lutheri äikeselamusega 1505. aastal. Luther sattus teel olles tugeva äikesetorni kätte ja välg löi tema lähedale. Hirmununa lubas ta pühale Annale, et kui ta ellu jääb, hakkab ta mungaks. Luther jäi ellu ning ta pidas oma lubadust ja astus augustiinlaste ordu. Seda sündmust peetakse oluliseks pöördepunktiks Lutheri elus. (Autori märkus).

⁴³ Tillich 2021, 50.

Kristuse risti all seisev kirik suudab vahendada julgust, mis hõlmab ka kahtlust ja tähendusetust. Sellesse kirikusse kuulumine tähendab julgust olla nii, et inimene ei kaota iseennast ega oma maailma. Eksistentsialistliku filosoofia ja kristliku usu vaate sümbioosis ei peegelda äng inimese nõrkuse märki, vaid tunnistust tema võimest uskuda ka seal, kus ratsionaalsed ja eetilised kindlused hajuvad. Tillich'i mõtlemises saab ängist tee, mis viib inimeseni, kes ei pelga mitteolemist, vaid leiab selles julguse kinnitada oma olemist Jumalas.

Selle alapeatüki põhjal võib järeldada, et kaplani roll on nihkunud teoloogilise tõlgendaja ja eksistentsiaalse kriisi vahendaja suunas. Sõjapidamise iseloomust tulenevalt sobivaid teoloogilisi tööriistu rakendades on tal võimalik toetada sõdurit olemise jaatamisel hoolimata mitteolemise ähvardusest.

2.3. Vastupidavus ja tähendus Viktor E. Frankli käsitluses

Viktor E. Frankli teos „... ja siiski tahta elada” põhineb autori kogemustel Natsi-Saksamaa koonduslaagris. Frankli logoteraapia⁴⁴ aluseks on järeldus, mille kohaselt on isegi kõige absurdsemates ja piinarikkamates ebainimlikes olukordades elul mõte. Psühhiaatrina leiab Frankl, et sisemine vabadus ja tähenduslikkus, toimides ka inimese poolt kontrollimatus välises olukorras, on ellujäämise olulised psühholoogilised ressursid. Inimene muutub teda algselt šokeerinud nähtuse igapäevasel kogemisel apaatseks, millele järgneb sisemine tundetuse. Frankl kirjutab: *Vastikust, õudust, kaastunnet, viha ei ole meie pealtvaataja enam võimeline tundma. Kannatajad, haiged, surijad, surnud, see kõik on pärast paarinädalast laagrielu nii tavaline vaatepilt, et ei lähe laagrilisele enam korda.*⁴⁵ Analoogiat võis täheldada ka sõduritega peetud intervjuudes, millest selgub, et igapäevane kogemus laipadega muudab apaatseks umbes paari nädala jooksul.

Frankli keskne idee on see, et kui inimene on sõnastanud oma elu tähenduse, siis tugevdab see psühholoogilise ja eksistentsiaalse alusena vastupidavust ka kõige raskemates olukordades. Frankl esitab teineteisega seotult kolme tähenduse allikat: looming või tegutsemine, armastus ja suhete kandvus ning inimese eneseväärikus. Vastupidavus on inimese võime kohaneda ja taastuda raskustest, säilitades sisemise tasakaalu ja eesmärgikindluse. See pole üksnes psühholoogiline omadus, vaid sügavalt

⁴⁴ Logoteraapia on eksistentsiaalse psühhoteraapia liik, mis põhineb elu tähenduse ja seesmise mõtte otsingul. Logoteraapia rajaja oli Austria psühhiaater Viktor Frankl. Logoteraapia eksistentsialüüsi põhimõtted peegelduvad selgelt Friedrich Nietzschelt laenatud mõteteras: see, kellel on, mille nimel elada, suudab välja kannatada peaaegu igasugused olud, kuidas elada. (Autori märkus).

⁴⁵ Frankl 2002, 35–37.

vaimne ja eksistentsiaalne hoiak, milles avaldub usk elus kogetavate raskuste ja vaeva mõttekusse. Veendumus, et kannatused võivad olla kasvamise allikas, saab tekkida siis, kui inimene otsib ja leiab oma kannatustele tähenduse, mis ületab soovi ellujäämiseks. Lahinguväljal aitab see, sisemine tugevus hoida oma väärtusi ja usku ka siis, kui välised tingimused neid pidevalt proovile panevad. *Niisamuti nagu saatus ja surm, kuulub ju ka kannatus elu juurde. Kannatus ja surm teevad elu terviklikuks.*⁴⁶

Niisiis on vastupidavus⁴⁷ nii praktiline oskus kui ka eksistentsiaalne hoiak: võime taastuda ja kohaneda, säilitades samal ajal oma usu, mõtte ja professionaalse väärikuse. Frankli mõtted annavad kaplanile tööriistad, mille abil saab toetada sõdureid, aidates neil leida oma elule tähendust ja sihti isegi uuenenud sõjapidamise kõige raskemates tingimustes.

⁴⁶ Frankl 2002, 93–94.

⁴⁷ Vastupidavuse käsitlus apostel Pauluse kirjas (Rm 5:3–4) kattub Viktor E. Frankli arusaamaga, mille kohaselt kannatuse väärikas talumine võib viia sisemise kasvuni. Vanas Testamendis toodud Iobi lugu näitab kõlbelistele ja vaimsetele väärtustele tuginemist. Iob kaotab kõik, ent säilitab truuduse oma usule ja väärtustele, mis ei põhine pelgalt kannatuste talumisel, vaid sügaval mõistmisel, et inimese väärtus ei sõltu välistest asjaoludest, vaid ustavusest oma kõlbelistele ja vaimsetele veendumustele.

3. UURIMISTULEMUSED

Eelmises peatükis kirjeldatud teoreetilisele raamistikule toetudes koondasin uurimisvalimi⁴⁸, intervjuudes⁴⁹ korduvad mustrid ja tähendused. Anonümiseeritud sõdurite intervjuude⁵⁰ analüüsi tulemusi olen toetanud kaplanite ekspertintervjuudest saadud andmetega.⁵¹ Uurimistöö intervjuude transkriptsioonid olen koostanud ise. Intervjuudest leitud märksõnade ja väärtusmõistete koondamisel tuvastatud algkoodid olen esitanud lugemise hõlbustamiseks eraldi lisana.⁵² Kontrollimisel veendusin, et algkoodid toetavad püsitatud teemat ja esinevad mitme intervjuueeritava vastustes, olles kooskõlas intervjuudest lähtuva andmestikuga (näiteks kohaloleku ja usaldatavuse ootus, lein, surmahirm ja tühjus esinevad kõigil intervjuueeritel). Algkoodide abil leitud alamteemad koondasin kolme kesksesse tuumikteemasse, mille olen esitanud tabelite (Tabelid 1,2 ja 3) kujul. Teemat kirjeldava alapeatüki algusesse olen lisanud loetavuse hõlbustamiseks struktuuri kujutava tabeli. Defineeritud, kirjeldatud teemad on analüüsitud Osmeri meetodil.

3.1. Esimene tuumikteema: kaplani kohalolek

Kaplani kohaloleku tuumikteema sisaldab sõdurite ootusi kaplanile. Intervjuueeritavad kasutasid märksõnu, mis viitasid usaldusele, kuulamisele, kohalolekule ja neutraalsusele. Sõdurid näevad kaplanit eeskätt usaldusväärse ja neutraalse kohalolijana, kelle ülesanne ei ole õpetada ega juhtida, vaid kuulata ja olla olemas.

⁴⁸ Uurimisvalimit olen kirjeldanud lisa 2. Tabel 6. *Uurimises kasutatud valimi kirjeldus*

⁴⁹ Sõdurite intervjuude anonümiseeritud transkriptsioonid on autori valduses. Tagatud on nende säilimine ja välistatud ebaõige kasutus. Need hävitatakse arvestades autori võimalikku magistritöö kirjutamist kolme aasta möödudes peale käesoleva töö edukat kaitsmist.

⁵⁰ Uurimistöös kasutan viitamisel läbivalt pseudonüüme, milles lühend VM tähistab mitte-Ukraina kodanikku ja UKR tähistab Ukraina kodakondsust (nt „Sõdur 1, VM“ tuleb lugeda „esimene sõdur, ei ole Ukraina kodanik“ või „Sõdur 4, UKR“ tuleb lugeda „neljas sõdur, omab Ukraina kodakondsust“; „Kaplan 1, UKR“ tuleb lugeda „esimene kaplan, omab Ukraina kodakondsust“).

⁵¹ Kaplanite intervjuude anonümiseeritud transkriptsioonid on autori valduses. Tagatud on nende säilimine ja välistatud ebaõige kasutus. Need hävitatakse arvestades autori võimalikku magistritöö kirjutamist kolme aasta möödudes peale käesoleva töö edukat kaitsmist.

⁵² Lisa 5 „Genereeritud algkoodid“.

Tabel 1. *Tuumikteema: kaplani kohalolek*

Alamteemad	Märksõnad, väärtusmõisted
Kohalolek ilma sunnita	<ul style="list-style-type: none"> • ärakuulamine • lihtsalt kuulab ega anna hinnanguid • konfidentsiaalsus • on lihtsalt olemas ja kõrval, kui on tarvis • on vaimseks toeks
Kaplan kui neutraalne isik	<ul style="list-style-type: none"> • oskus läheneda individuaalselt • on neutraalne, ei ole juhtkonna esindaja • konfessiooniülesus
Sõjakogemus	<ul style="list-style-type: none"> • arusaamine sõjas toimuvast • sõduritega koos tegemine ja koos olemine • aktiivses lahingupiirkonnas viibimine

Kaplanilt oodatakse mitte moraliseerimist, vaid moraalset ja vaimset tuge. *Kaplan saab olla nagu inimene, kellega rääkida, kes sind kuulab ja keda saab usaldada* (Sõdur 1, VM). Kohalolekut iseloomustab mittediv ja konfidentsiaalne hoiak. *Oluline on, et keegi lihtsalt kuulab ega anna hinnanguid* (Sõdur 2, VM). Intervjueeritud peavad oluliseks, et vajaduse korral oleks kaplan teenimas ja sõdur saaks tema poole pöörduda. *Rindel neid ei olnud ja ma tundsin nendest teravat puudust. Kaplaniteenistus võiks aidata sõdurit lihtsalt olemas olles ja kuulates* (Sõdur 4, UKR). Pöördumise põhjused on individuaalsed ning eeldatakse, et kaplan arvestab nendega. Intervjuudest selgub, et kaplani kohalolekuga teenimine väljendub usalduslikuks kaaslaseks olemises. *Võib-olla peale seda mingi usaldus isikuna või ma ei tea, kasvõi noh, ma ei tea, seal, seal, võib-olla see, kui läheb liiga palju juttu usu peale, siis, siis võib nii mõnelgi ära lipata* (Sõdur 5, VM). Individuaalne lähenemine, baseerudes mõistmisel ja usaldusel, kõnetab sõdurit rohkem kui massilised liturgiad vms. *Kõigepealt peab kaplan leidma vahetu ja isikliku suhte sõduriga. Oluline on tegutseda selliselt, et läheneda individuaalselt ja tegutseda individuaalselt. Iga sõduri ja tema probleemiga* (Sõdur 7, UKR). Seda on kinnitanud ka intervjueeritavad kaplanid. *Olla õigel hetkel kohal. Hoida sidet sõduri ja Jumala vahel* (Kaplan 1, UKR). Ega paremini vist ei saagi selgitada kaplani rolli.

Lisaks lahinguväljaoludele on murekoht probleemide lahendamine, mis võib lõppeda näiteks suitsiidi või sõltuvusainete kasutamisega. *Kaplan võiks märgata, kui keegi hakkab endale liiga tegema või liigselt jooma* (Sõdur 6, UKR). Inimene, kes on harjunud surmale silma vaatama, võib kasutada ebaadekvaatseid lahendusi. Intervjueeritav vaatab enda ette maha, mõtleb hetke ja lausub: *Võtsin granaadi, tõmbasin selle splindi välja ja viskasin omale jalgade alla. Lasin ennast granaadiga õhku* (Sõdur 7, UKR). Küsisin: „Mis sa arvad, kui sellel hetkel oleks keegi, kes oleks su ära kuulanud, kas see oleks sind aidanud?“ Sõdur vastas: *Ma arvan, et jah. Kui on moraalselt väga raske ja inimene ise enam hakkama ei saa. Siis kui keegi on sul kõrval, toetab, annab mingit nõu. Või annab sõber käe, et sind toetada, kõik see aitab. Kui oleks olnud kaplan, oleks ta saanud mulle Jeesusest ja Jumalast rääkida, oleksime saanud koos palvetada ja kõik oleks võibolla olnud teisiti* (Sõdur 7, UKR). Kaplani olulisust näeme eeltoodust ja kaplani kirjeldatust: *See aitab mind ka jutlustes, mis takistavad enesetappu, millest igaiüks algab sõnadega „Te olete Jumala kõige väärtuslikum looming ja igaiüks teist on ainulaadne“* (Kaplan 1, UKR).

Teises alamteemas kirjeldatud neutraalsus tähendab teadmist, et kaplan ei ole seotud juhtkonnaga. See annab julguse rääkida kartmata, et jutt jõuaks ülemaateni. *Kaplani neutraalsus on tähtis, temaga saab rääkida asjadest, millest ülemaga ei räägi. Tema ei teeni juhtkonda. Selles suhtes usaldavad sõdurid kaplanit rohkem. Ma arvan, et kaplanile räägib sõdur rohkem kui psühholoogile* (Sõdur 3, VM). Selline usaldus võib olla tegur, millele saab kaplan oma suhte rajada. Neutraalsust toetab religiooniülesus, mis on teenistuse alus ja turvalise ruumi loomise eeldus. *Kui kaplan on kõrval ja kui ta on olemas, siis sõdur näeb, et ta on olemas... Kaplan on inimene, kelle juurde võib sõdur alati pöörduda* (Sõdur 3, VM).

Lisaks rääkimise ja kuulamise partnerina peetakse kaplanit vaimse toe pakkujaks. Sõltumata konfessioonist on oluline individuaalne lähenemine sõduri vaimsele ja hingelisele vajadusele. *Vaimset tuge ilmselt. Et oleks, kellega hingest rääkida. Et hinge ei jääks musta auku. Et aitaks inimesel vastu pidada ja tühjust täita* (Sõdur 4, UKR). Kohaloluga teenimist kinnitavad ka kaplanid. *Kaplani ülesanne on olla kõrval. Kaplan ei saa muuta olukorda inimese ümber. Kaplan peab olema alati valmis. Nagu Pühakirjas õpetatakse: rüüta ennast Jumala raudrüüga ja võta kätte usu mõõk ja kaitse Issanda kilbiga. Need ongi kaplani funktsioonid* (Kaplan 2, UKR).

Kuigi kaplani sõjakogemus kolmanda alateemana intervjuudes esineb harvem, on see siiski oluline, kuna toetab usalduse kujunemist. See on kaplani toe pakkumise alusväärtus, millele tema teenimine tugineb. Kaplani ja sõdurite vahelisele usalduslikule suhtele aitab kaasa sõdurite teadmine, et kaplan on ka raskel ajal koos nendega. *Ja osaleks ka meie tegemistes, meie mingisugustes ühistes kannatustest. Sest neid on päris palju, et ei pea mitte kindlasti rindel, vaid kaevamised ja blindaažide kaevamised, mürskude maha laadimised ja nii edasi* (Sõdur 2, VM). *Aru saab ja mõistab ainult see, kes seal ise on olnud, ja mitte ühe minuti, vaid pikemat aega* (Sõdur 4, UKR). Kaplani pikaajalise tegevuse lahingualal välistavad kiired muutused ja sõdurioskuste puudumine. *Sest kui kaplan näiteks kohale tuli, siis esiteks nägi teda lahingute piirkonnas harva, reeglina kartis ta seal viibida. Teiseks tuli ta, jagas mingeid, noh, selliseid reklaammaterjale või vihikuid – laulikuid, mingite laulude ja religioosete tekstidega – ja sellega asi piirdus* (Sõdur 7, UKR). Eelviidatud käitumine näitab kaplanit negatiivses valguses, sest oma hirmu demonstreerides demoraliseerib ta sõdurit. Valitsevat piirangut lahingute alal kinnitavad ka kaplanid. *Alates 2014. aastast kuni 2022. aastani võisin koos võitlejatega olla eesliinil kaevikus ja midagi hullu eriti ei olnud. Kuid nüüd ei saa enam liinile droonide pärast ligigi. Kaplanitel puudub praktiliselt võimalus rinde läheduses viibida* (Kaplan 2, UKR).

Kaplanite intervjuude põhjal võin väita, et nende roll sõjatingimustes ei piirdu üksnes religioosse teenimisega, vaid hõlmab laiemat psühholoogilist, moraalset ja sotsiaalset tuge. *Vehkida Piibliga, et parandage meelt, see ei tööta. Iga sõduri kui abivajaja juurde tuleb leida tee. See on konfessioonide ja vanuste, rahvuste ja inimeste ülene teenimine. Siin ei ole seda, et minu või sinu usk* (Kaplan 2, UKR). Kaplanid toimivad sageli esmaste kuulajate ja toetajatena, kes aitavad sõduritel säilitada inimlikkust ning moraalseid väärtusi. Kaplani teenimist kohalolekuga on üks kaplanitest kirjeldanud nii: *Üheks kaplani ülesandeks ongi, et säilitada inimlikkus sellistes olukordades ja võitlejatele... Kaplan peab inimese vaimu ja väärtusi toetama* (Kaplan 2, UKR).

Intervjuud lubavad väita, et sõdurite ootused kaplanile keskenduvad usalduslikule, hinnanguvabale, religiooniülelele ja sundimatule kohalolekule. Kaplani ülesannet nähakse vaimse toe pakkumisena, mis aitab säilitada vastupidavust ja elu tähendust ning loob samal ajal konfessioonideülese turvalise ruumi, kus ka mittereligioossed sõdurid tunnevad end hoituna.

3.2. Teine tuumikteema: eksistentsiaalsed probleemid ja vaimsed vajadused

Teise tuumikteema moodustavad surma kohalolu, leinaprotsesside katkemisega kaasnev emotsioonide allasurumine ning mõttetuse tunne, mis taandub arusaamaks, et ollakse vaid number langenute statistikas. Loetletud nähtused tekitavad vajaduse tähenduse ja n-ö kandepinna järele, milleks võivad olla pere, relvavennad, palve, meditatsioon või sümboolsed esemed.

Tabel 2. *Tuumikteema: eksistentsiaalsed probleemid ja vaimsed vajadused*

Alamteemad	Märksõnad, väärtusmõisted
Surma pidev kohalolek	<ul style="list-style-type: none">• lahingukaaslaste langemine• leinaprotsesside katkemine• emotsioonide allasurumine• surma normaliseerimine
Mõttetus ja mahajätetus	<ul style="list-style-type: none">• muutumine üheks paljude langenute hulgas• taganemine• uuenenud sõjapidamise intensiivsus
Vaimsed vajadused	<ul style="list-style-type: none">• religioosne pluralism• meditatsioon ja palve• rituaalid ja esemed• pere ja lähedased

Alamteema surma pidev kohalolek käivitab ahela, mis kandub koos sõduriga lahingust kaasa tema hilisemasse ellu. *Sõprade hukkumine. Mul oli kaks sõpra ja mõlemad langesid. Kaks kõige lähemat, kellega seal tutvusin ja olime lähedased. Mõlemad hukkusid ühel ja samal ööl. See oli väga raske. Mul oli sellest närvivapustus. Ainult usk Jumalasse aitas mul sellest välja tulla. Selline vaikne usk Jumalasse mind aitas* (Sõdur 7, UKR). Surma kohaloleku ja surnukehadega harjutakse. Eiratakse leinast tingitud tundeid. Lahingutes ei saa lein loomulikult avalduda ega areneda, see nähtus ilmneb intervjuudes korduvalt. *Leinamiseks ei ole aega. Paned selle lihtsalt sahtlisse* (Sõdur 4, UKR). *Sõbrad saavad surma, aga sa pead edasi minema* (Sõdur 5, VM). Taandatud leina muutumine vaikimiseks võimaldab sõduril operatiivselt toime tulla, aga hilisemad mõjud on teadmata. Mitu intervjuueeritavat kasutas surma trotsivaid väljendeid, näiteks *Me kõik sureme, aga mitte täna* (Sõdur 4, UKR). Surma aktsepteerimine muutub viisiks ärevust talitseda. *Lähed operatsioonile, sa ei saa nagu,*

ei saa nagu ei leinata, ei saa nagu isegi mitte mõelda selle peale, et sõpra enam ei ole, et kuigi alles nagu hetk tagasi rääkisid, et jah. Lihtsalt surud kõik alla ja lähed teed oma töid (Sõdur 5, VM).

Operatiivse surve tõttu katkestatud leinaprotsess ja sellega kaasnev emotsioonide allasurumine muutub ellujäämisstrateegiaks. *Seda siis ikka juhtub niimoodi, et sõdurid saavad surma. Ja see on normaalne. Ja lõppude lõpuks ma kõik lahendasin sellega, et vähem saada endale sõpru (Sõdur 1, VM).* Viidatud allika kohaselt leitakse alternatiivne meede, milles välditakse sõprussidemeid. Intervjuudest selgub, et vaatamata surmaga harjumisele mõjutab sõdurite vaimsust kaaslaste hukkumine. Eriti selgelt paistab see olukorras, kus kui hukkunu on läinud lahinguülesandele intervjuueeritava asemel. *Kõige raskem hetk oli päev, mil kolleeg läks minu asemel missioonile ja järgmisel päeval sain teada, et ta hukkus (Sõdur 4, UKR).*

Nende näidete põhjal võib järeldada, et sõdurid, kogedes pidevat surma lähedust ja töötlemata leina, on sõjategevuse intensiivsuse tõttu sunnitud jääma tugevaks ning tegutsema viisil, mis on vastuolus kultuuriliste normidega. Kuna kristlik traditsioon rõhutab leina legitiimsust kui traditsioonilist vajadust, siis saab kaplanite roll olla turvalise ruumi loomine leina sõnastamiseks.

Mõttetus ja mahajätetus väljenduvad tähendusetuse ängistusena, mis lähtub kogemustest, nagu taganemine ja enese taandamine langenute üldise statistika osaks. *Oodata seda, et sind aidatakse, sa oled ise teinud kõik mis võimalik ja siis, kui sind jäetakse maha. Sinust saab lihtsalt statistika. Arv langenute hulgas. See lõhub inimese vaimsust (Sõdur 4, UKR).* Selline inimese redutseerimine numbriks toob kaasa eksistentsiaalse murdumise. Üks tegur on ka raskete kaotuste hinnaga hoitud positsioonide mahajätmisele järgnev tühjuse ja mõttetuse tunne: mille nimel on need ohvrid toodud? *Oli palju haavatuid, väga suured kaotused haavatute näol ning väga suured kaotused operatiivses ruumis. Pidev taganemine, taganemine ja taganemine... See oli kõige raskem aeg, alates 2022. aasta detsembrist kuni 2023. aasta kevadeni (Sõdur 6, UKR).* Sõdurile tunduvad ohvrid asjatuna, kuna pingutused ei vii püsiva tulemuseni. Seega ei ole probleem mitte kannatuses endas, vaid kannatuses ilma tähenduseta, mis on psüühiliselt laastavam.

Kahte eeltoodud alamteemat selgitab uuenenud sõjapidamise intensiivsus, kus lahingutegevuse piirkonnas koondub tähelepanu üksnes ellujäämiseks vajalikele tegevustele. *See on loomulik – kui käivad aktiivsed lahingud, siis lihtsalt ei ole aega ega tähelepanu millelegi muule peale vastase (Sõdur 6, UKR).* Analüüs näitab, et

sõdurite kogemus ei ole pelgalt traumaatiline sündmuslikult, vaid on eksistentsiaalselt destruktiivne. Välised sõjasituatsioonid murendavad sisemist tähendussüsteemi, mille tagajärjeks on sügavad ja pikaajalised vaimsed reaktsioonid. *Tekivad küsimused, järsud emotsioonide kõikumised, mõnikord isegi viha, samuti vastuste otsimine küsimustele „Miks see juhtus?“ ja „Miks Jumal seda lubas?“. Kuid kui sisemine seisund stabiliseerub, toimub inimese sees midagi uskumatut – justkui uus sünn või ümberkujunemine „kadunud pojast“ armastavaks lapseks (Kaplan 1, UKR). Sarnaselt selgitab seda ka teine kaplan: *Sõdur on nagu mutant, ta on võimeline muutuma. Kaplan ka peab kohanema ja oma tööriistu kohandama vastavalt ajale ja vajadusele (Kaplan 2, UKR). Kõik see sunnib kaplanit omakorda oma kogemusi ja oskusi täiendama, liturgiad võivad kujuneda spontaanseteks ning sõltuda tekkinud võimalustest (vt fotosid 1 ja 2 lisas 7). *Sõda ei seisa paigal – selle dünaamika ja pidamise viis muutuvad kiiresti ning ka meie peame oma oskusi ja pädevusi pidevalt täiustama (Kaplan 1, UKR). Kiire olukorra muutumine, milles kogu tähelepanu on suunatud ellujäämisele, ei jäta sõdurile ruumi oma vaimse seisundi töötlemiseks ega teadvustamiseks. Eksistentsiaalsete küsimuste umbmäärasesse tulevikku lükkamine tekitab olukorra, kus välised sõjasituatsioonid lammutavad inimese sisemise tähendussüsteemi. Teoloogilisest ja eksistentsiaalsest vaatepunktist ei saa kannatust taandada pelgalt strateegiliseks või statistiliseks paratamatuseks. Kannatuses peavad säilima tähendus ja tunnustus, mis ei jäta inimest mahajäetuks. Kaplani tugi, mis toetab sõdurit kogemuste sõnastamisel ja mõtestamisel, moodustab vaimse vastupidavuse toe, mille abil on võimalik tähenduse taastamine.***

Alamteema, millest ilmnevad vaimsed vajadused koos neid rahuldavate esemete ja fenomenidega, selgitab nende individuaalsust ning kujunemist elatud kogemuse ja uskumuste pinnalt. Kasutusel on erinevad amuletid ja rituaalid, mida sõdur arvab ennast kaitsvat ja mis teda vaimset toetavad. *Kas on võibolla mingil määral ja mingid asjad, aga nii palju, kui mina tean neid, mis ei ole mõnelt väljaminekult, kõigil on omad rituaalid (Sõdur 3, VM). Kristlaste palve ja Pühakirjale pühendumus eristab neid mittekristlastest.*

Palved olid. Mitte kindlad tekstid, vaid omal viisil. Palvetanud olen. Mulle meeldib PS 22 ja PS 96 toodud palve... Sõjas kasutasin ainult palvet, muid rituaale ei olnud (Sõdur 4, UKR). Lootusetus olukorras on sõdurid usaldanud end palves Jumala kätte. Need olid lihtsalt südame palve. Palun, et mis tulid minu enda seest, minu

südamest, isa, mul ei ole enam jõudu isake... Palun juhata mind... Vot see aitabki ja hoiabki sind (Sõdur 7, UKR).

Üks võimalik palveliid on ka vaatamine iseendasse ja enese toetamine selle läbi. *Räägin vahel iseendaga, et mul on veel vaja elada, luua pere, saada lapsi. See aitab (Sõdur 1, VM).*

Erineva kultuuri ja religiooniga inimesi kaasatud sõjas toimub uskumiste ülekandumine ning modifikatsioon, mis toob esile religioosse pluralismi. Muutunud ja segunenud arusaamad seavad kaplani toetama ka mittekristlikku rituaalide ja sümbolite kasutamist. Rituaalid ja sümbolid – rist, psalmid, käepael, ikoon, lastejoonistused – on kui ankrud, intervjueritavate väljatoodud vaimset tuge andvad esemed. Kaplanid on ka rindepiirkonnas jaganud soovijatele kristlikke sümboleid, riste (vt fotot 3 lisas 7). Ainuüksi seitsmest intervjuust pärinev materjal loob laiapõhjalise pildi rituaalsete vahendite mitmekesisusest, ulatudes tavapärastest ristidest ja käepaeltest kuni relvadeni. *Kui ainult automaat AK. Mingit sellist asja, mis oleks sisendanud või millesse oleks ette uskunud või midagi sellist? Noh, ma uskusin oma AKasse (Sõdur 2, VM).* Kasutusel on ka erinevatest allikatest pärit kombineeritud sümbolid. Intervjueritav näitab kaelas olevat padrunit ja risti: *See on see, mis tuletab mulle meelde, et ma ei ole surematu (näitab padrunit). See on see, mis kaitseb mind selle eest, et ma ei sure (näitab risti). Kaks kaelaehet. Üks tuletab meelde ja teine kaitseb (Sõdur 3, VM).* Selline kombineeritud amulett, millest üks osa on kaitsva ja teine meenutava funktsiooniga, on näide sümbolite isikupõhisest mõtestatusest. Tavapärane käepael kannab endas samuti isikukeskset lootust tulevikule. *aga mul üks käepael oligi siis, no see on nagu see käepael, mida ma nagu käest ära ei võta (Sõdur 5, VM).*

Kuigi pere ja kaaslaste poolt loodav turvatunne ei ole uurimistöo teema, pean siiski vajalikuks seda esile tuua. *Mul on Ukrainast naine. Ja selles suhtes ma võtsin endal võimaluse ära, et sõjast ära minna... Selle valiku võtsin ära, aga minul on selles suhtes jälle kergem, et leida põhjust, mille pärast võidelda (Sõdur 3, VM).* Perekonna olulisust kinnitavad ka kaplanid. *Sõduritel aitavad säilitada terviklikkust, elumõtet ja sisemist jõudu nende pered, sõbrad ning relvavennad (Kaplan 1, UKR).*

Individaalsed toetavad faktorid sõltuvad konkreetsest indiviidist. Märgin on sõduri intervjuu, keda on toetanud võõra lapse käega tehtud joonistus ja mida ta kannab oma südame juures. *Saate aru, sellised lapsepärased, algelised joonistused... Selline lapse südamlük ja armastusest tulenev lootus hingestas ka mind ja andis mulle*

jõudu. Ja kõik need, kellega ma tollel ajal koos olin, kõik võtsid sellise pildikese ja panid omale südame juurde sõduriraamatu vahele ning kandsid seal (Sõdur 7, UKR).

Teise tuumikeema andmete analüüsist selgub, et uuenenud sõjas aktsepteeritakse surma kui paratamatust. Kiiresti muutuv olukord teeb leina loomuliku arengu võimatuks. Sõduril puudub ruum oma kogemuste reflekteerimiseks, kuna kogu tähelepanu on suunatud ellujäämisele. Surma aktsepteerimine ja seda trotsiv hoiak aitavad ärevust talitseda, kuid töötlemata lein jätab sügava psühholoogilise ja vaimse jälje, tekitades ellujäänu süütunde. Mõttetuse ja mahajäetuse alus on olukord, milles sõdur, kogedes tühjust ja mahajäetust, tunneb end sõjalise käibevahendina. Murendades sisemist tähendussüsteemi, muutub see eksistentsi laastavaks fenomeniks. Kaduvuse ja tähendusetaise kompenseerimine eeldab mõtteselgust ja teoloogilises võtmes kohalolijat, kellega rääkida, kellega lihtsalt olla. Kes annab „julguse olla“ ka mõttetuse keskel. Seda vajadust saab kompenseerida kaplan. Olla kuulaja ja tähenduse vahendaja. *Üheks kaplani ülesandeks ongi, et säilitada inimlikkus sellistes olukordades ja võitlejatele. See, mis meile on antud, ei tohi kaduda, vaid seda tuleb alal hoida. Kaplan peab inimese vaimu ja väärtusi toetama (Kaplan 2, UKR).*

Vaimne toimetulek tugineb isikupärastele religioossetele ja sümbolsetele praktikatele. Erinevad palved, rituaalid ja esemed aitavad toime tulla hirmu, lootusetuse ja surma pideva kohaloluga. Otsides tähendust ja lootust, aitavad sümbolid struktureerida kaost, luues sõdurile tunde, et ta ei ole üksi. Religioosne pluralism ja individuaalne usukogemus viitavad mitmetahulisele ja paljudele elementidele tuginevale süsteemile. Sellises pluralistlikus keskkonnas tuleb vaimse toe andjal arvestada sõduri isikupäraga, usulise tausta ja kultuurilise mitmekesisusega. Kaplan vaimse toe pakkujana peab omama ettevalmistust pluralistlikus ja kriisikeskses keskkonnas tegutsemiseks, osates teadlikult kasutada sõduritele tähenduslikke sümboleid ja rituaale kui vaimse vastupidavuse ressursse.

3.3. Kolmas tuumikteema: praktilise teoloogia tööriistad

Praktilisele teoloogiale ja kaplani erinevate tööriistade kasutamisele tuginedes selgitab tuumikteema vajadust paindlike ja olukorratundlike praktikate järele. Praktikad peavad arvestama kaasaegse sõjapidamise intensiivsust ja individuaalsust ning religioosset mitmekesisust. *Otsin alati erinevaid viise sõdurite teenimiseks ja kohandan neid tänapäeva. Saate aru, sellised lapsepärased, algelised joonistused... Selline lapse südamlilik ja armastusest tulenev lootus hingestas ka mind ja andis mulle jõudu. Ja kõik need, kellega ma tollel ajal koos olin, kõik võtsid sellise pildikese ja*

panid omale südame juurde sõduriraamatu vahele ning kandsid seal reaalsustega (Kaplan 1, UKR) (vt fotot 4 lisas 7). Varasemast liturgiaga teenimisest on saanud hoopis laialdasemal alusel olev kohalolekuga teenimine.

Tabel 3. *Tuumikteema: praktilise teoloogia tööriistad*

Alamteemad	Märksõnad, väärtusmõisted
Teoloogilised tööriistad	<ul style="list-style-type: none"> • mikrobriifing • eksistentsiaalne/moraalne refleksioon • religioosne pluralism
Konfessioonidülene liturgia	<ul style="list-style-type: none"> • palved, meditatsioon • vaikusehetked

Teoloogiliste tööriistade alamteema alla kuuluvas mikrobriifingus loob kaplan sõdurile võimaluse oma probleemide esiletoomiseks, analüüsiks, võimalusel lahendusteks. Sõdurite kogemus ei piirdu traumaatiliste üksiksündmustega, vaid mõjutab nende eksistentsiaalset enesetunnetust ning kutsub esile vajaduse toetuda ligimesele. *Me rääkisime, jõime teed, palvetasime. See andis hingejõudu* (Sõdur 4, UKR). Siit tuletub vajadus olla ärakuulatud ja kogeda, et vaatamata toimunule oled sa vajalik. Tunnet olla vajalik saab toetada ühiste kogukondlike tegevustega, näiteks erinevad palvused ja liturgiad (vt fotot 5 lisas 7). *Et ei taha enam kuulda ega midagi, aga lihtsalt, kui on keegi, kellega rääkida, et vähemalt teaks, et ei ole üksi* (Sõdur 5, VM). Kaplan, toetades moraalset refleksiooni, aitab sõduril hoolivuskogemuse kaudu tunnetada vajalikuks olemist. *Kohe pärast missiooni on hea, kui keegi küsib, kuidas päriselt läks* (Sõdur 7, UKR). Inimese sisemised kriisid, kahtlused ja otsingud on osa inimese teekonnast, kulgedes läbi küsimuste, millele ta ei pruugi iseseisvalt vastust leida. *Sõdur ootab selgitust selle kohta, mida ta Piiblist kuulis või luges, kuid ei mõistnud. Kaplan peab oskama vastata sõduri tekkinud küsimustele* (Kaplan 1, UKR). Kaplan saab olnut reflekteerides toetada inimest eneseleidmisel. *Siis, kui me missioonile liigume, siis tuleb ja sõdurid räägivad seal pikka aega oma asjadest ja muredest ja nii edasi, proovivad leida murele lahendust* (Sõdur 1, VM). *Kõige tähtsam nende poolt on see, et nad aitavad sul vaimselt taastuda. Ma ei tea, aga ma usun, et jumal mõtleb minu peale ja tal on minuga mingisugused mõtted* (Sõdur 7, UKR).

Intervjuudest ilmnenu religioosse pluralismi näited avalduvad mitme intervjuueeritava kogemustes. Küsimusele „Kas on mingeid usulisi või teoloogilisi vahendeid, mis on aidanud Teil mõtestada oma mõtteid ja tundeid?“ vastasid sõdurid nii: *Ma ise kuulan*

kõvasti seda muusikat, ma tõmban palju energiat enda sisse ja lihtsalt lähen teen oma töö ära (Sõdur 1, VM). *Aga üldiselt, kui mul ikka väga raske oli, siis palvetasin* (Sõdur 7, UKR). Erinevad rituaalid ja tegevused lähtuvad kultuurilisest taustast ja isikust. Lahingstressi kogenud sõdurite vaimne toimetulek põhineb isikupärastel ja pluralistlikel vaimsetel praktikatel. *Surma pidevat lähedust tundev inimene näeb elu ja oma kannatusi natuke teisti kui teised inimesed* (Kaplan 2, UKR). Individuaalsust arvestavad tegevused aitavad struktureerida kaost ja säilitada lootust olukorras, kus traditsioonilised vaimulikud praktikad ei ole alati toimivad. Innovaatilised teoloogilised tööriistad, mis toetavad sõdurite taastumist ja enesetaju ning annavad signaali, et sõdurit ei ole jäetud üksi, moodustavad praktilise teoloogia olulise osa. *Kaplan peab oskama iga mehe juurde tee leida. Igal pool ainult meelearandusele kutsuda, see ei tööta* (Kaplan 2, UKR).

Alamteema konfessioonideülene liturgia selgitab vajadust paindliku liturgia järele, mis arvestab sõdurite usulise ja maailmavaatelise mitmekesisusega. Vajadus tuleneb teisest tuumikteemas kirjeldatud sümbolite ja rituaalide pluralismist. Seda fenomeni näeme eelkõige ennast mittekristlasteks nimetavate uuritavate hulgas. *Kõik ei taha klassikalist palvet, aga vaikusehetk sobib paljudele* (Sõdur 5, VM).

Taastumisel ja vaikuses on inimesel võimalik korrastada oma mõtteid. *Pigem see meditatsioon või palve, see teenis eksistentsiaalset eesmärki, mitte mingit saamahimu. Just, et lihtsalt tutvuda endaga, leppida ja leppida sellega, mis on* (Sõdur 2, VM).

Individuaalsuse ja palve olulisust rõhutavad ka kaplanid. *Kõige tõhusamad tänapäeva sõjas on lühike palve ja individuaalne vestlus, nii sõduri ja kaplani dialoog kui ka sõduri monoloog või täielik vaikus ja oluliste asjade mõistmine* (Kaplan 1, UKR).

Kolmas tuumikteema, tuginedes kahele eelnevale, moodustab püramiidi tipu ning toob esile kaplani praktilise teoloogia tööriistade iseloomu ja tegurid. Intervjuudest lähtuv kinnitab, et teoloogilised tööriistad (refleksioon ja konfessioonideülene liturgia, palved ja vaikusehetked) on kaasaegses sõjakeskkonnas vältimatud. Need ei ole pelgalt toetavad praktikad, vaid inimese terviklikku taastumist ja tähendusloomet võimaldavad teoloogilised vastused.

4. UURIMISTULEMUSTE ANALÜÜS

Uurimistöö eesmärk on analüüsida kaplaniteenistuse rolli ja ülesandeid uuenenud sõjapidamise tingimustes ning pakkuda soovitusi sõdurite toetamiseks nende ängi ja eksistentsiaalsete probleemidega toimetulekul. Teoreetilises raamistikus kasutatud Paul Tillichi ja Viktor E. Frankli teoreetilisi käsitlusi olen analüüsinud empiirilise materjali põhjal, et leida vastuseid uurimisküsimustele.

Sõdurite ja kaplanite intervjuudest pärinevad empiirilised andmed kinnitavad Paul Tillich käsitlust ängist kui ontoloogilisest nähtusest, mis muutub „julguseks olla“. Samuti leiab kinnitust Viktor E. Frankli logoteraapia käsitlus tähendusest. Intervjuudest ilmneb, et sõdurite kogetud surma kohalolu, moraalsed dilemmad ning enese tähendusetus vastavad Tillichi kirjeldatud kolmele eksistentsiaalse ängi vormile: surmaäng, süü ja hukkamõistu äng ning tähendusetuse äng. Intervjuud toovad esile, et kaasaegne sõda puudutab inimese eksistentsi kõige sügavamat tasandit. Tillichi käsitluse kohaselt saab „julguse olla“ kujunemist toetada konkreetsete teoloogiliste tööriistade abil.

Just selles kontekstis muutub oluliseks kaplani roll, kes aitab sõduril neid kogemusi sõnastada ja mõtestada. Individuaalne lähenemine ja erinevate teoloogiliste tööriistade kasutamine näitas empiirilises uuringus teooria avaldumist kaplani praktilistes tegevustes. Näiteks saab kaplan refleksioonis aidata sõduril sõnastada oma hirme ja süütunnet, toetada leinaprotsessis ning aidata mõista kogemusi religioosse või moraalse tähenduse raamistikus. Seeläbi muutub teoreetiline „julgus olla“ praktiliseks toimetulekuks sõjaolukorras. Seda toetavad kaplanid, kasutades teoloogilisi tööriistu. Sõdurid ei oota kaplanilt niivõrd liturgiat või moraalselt hinnangut, vaid võimalust rääkida oma kogemustest turvalises ja usalduslikus keskkonnas. Kaplani neutraalsust ja usaldusväärsust rõhutades on sõdurid oma kogemuse reflekteerimisel valmis avaldama oma moraalseid ja sisemisi konflikte. Selline praktika seostub Tillichi teoloogilise käsitlusega kiriku ja hingehoiu rollist eksistentsiaalse kriisi kontekstis.

Kaplan ei kõrvalda ängi, kuid aitab inimesel sellega silmitsi seista ning seda mõtestada. Selline protsess toetab Tillichi mõistet „julgus olla“, mille kohaselt inimene suudab ängist hoolimata jaatada oma olemist.

Kaplanite kasutatavad praktilise teoloogia tööriistad – minibriifing, palved, ühised arutelud ning erinevate rituaalide toetamine – loovad ruumi refleksiooniks, mis aitab sõduritel säilitada identiteeti. Siinkohal on oluline silmas pidada individuaalsust

ja religiooniülesust. Neil tingimustel saab toimuda refleksioon, mis aitab kaasa mõistmisele ja vaimsele stabiliseerumisele. Teoreetiliselt võib seda tõlgendada kui eksistentsiaalse ängi transformatsiooni protsessi, kus inimene ei püüa ängi täielikult kõrvaldada, vaid õpib seda taluma ja mõtestama. Selline lähenemine on kooskõlas Tillich'i arusaamaga, et ontoloogiline äng kuulub inimese eksistentsi juurde ning selle täielik kõrvaldamine ei ole võimalik.

Lahinguväljal avaldub äng oma kolmetises mitteolemises, mis lähtuvad elu lõplikkusest, moraalsest kahtlusest ning võimaliku mõttetuse kogemusest keset sõjategevust. Tillich'i käsitluses saab „julguse olla“ võimestamisega ängi leevendada ja muuta see enesejaatuseks. Selle võimaluse loovad kaks elementi. Esmalt sõjaväeline professionaalsus⁵³, mille kaudu avaldub vastupidavus praktilisel tasandil, toetades sõduri identiteeti ja andes talle kindluse pingerohkes olustikus. Kaplan lisab sellele teise elemendina sügavama, eksistentsiaalse mõõtme, mis aitab sõduril mõtestada oma kogemusi, mõista ohverdusi ja leida kannatustest hoolimata elujõudu. Seda käsitlust toetab ka Frankli logoteraapia, mille kohaselt on inimese psühholoogilise vastupidavuse keskmes tähenduse otsimine. Intervjuudest ilmnes, et rasketes olukordades annavad sõduritele jõudu erinevad tähenduse allikad: perekond, sõjakaaslaste solidaarsus, usk või teadmine, et nad kaitsevad oma riiki ja kogukonda. Kaplanite tegevus aitab neid tähenduse allikaid esile tuua ja teadvustada. Vestlused, vaimulik tugi ja rituaalid aitavad sõduril näha oma kannatusi laiemas perspektiivis ning mõtestada neid ohvri ja vastutuse kategooriates.

Empiirilisest materjalist esile kerkinud fenomeni – katkestatud leinaprotsessi, milles sõdurid lahinguvõime säilitamiseks oma emotsioone teadlikult alla suruvad – olemasolevad teooriad ei käsitle. Tillich käsitleb küll kannatuse ja ängi eksistentsiaalset tähendust, kuid vaatamata oma sõjakogemusele ei kirjelda sõjalise keskkonna spetsiifilisi psühholoogilisi kohanemismehhanisme. See annab võimaluse uurida erinevaid praktilise teoloogia tööriistu, mis saavad leevendada arenemata leinaprotsessi katkemisest tingitud probleeme. Üheks näiteks võib olla refleksioon, mis aitab sõduril mõista juhtunut ja seda endale sõnastades ületada.

⁵³ Sõjaväelise professionaalsuse komponendid on lojaalsus, kohusetunne ja austus. See on kaitseväelaste ja kaitsejõudude kõrge pädevus, mis põhineb pideval täiendõppel, praktilal, pühendumisel ja eetikakoodeksil.

Uurimistöö alguses sõnastatud uurimisküsimused olid järgmised:

1. Millised on sõdurite ootused kaplanile?
2. Milliseid uusi eksistentsiaalseid ja vaimseid vajadusi saab kaplan lahinguolukorras rahuldada?
3. Millised on praktilise teoloogia tõhusad tööriistad ja nende võimalikud uuendused kaplaniteenistuses tulevikus?

Uurimistulemustele tuginedes võib neile küsimustele vastata järgnevalt. Ukraina sõja kogemuse põhjal võib järeldada, et ootus kaplanile on seotud tema peamise rolliga toimida usaldusväärse ja hinnanguvaba eksistentsiaalse nõustajana, kes aitab vahendada tähendust. Tulemustest kerkisid esile vajadus tähenduse loomise järele olukordades, kus kogetud kannatused võivad tekitada tähendusetuse tunnet, ning vajadus toeks katkestatud leinaprotsesside läbimisel. Kaplan saab pakkuda turvalist ruumi, kus sõdur võib väljendada oma ängi, hirme ja süütunnet ning neid mõtestada. Vaimne tugi, rituaalid ja sümboolsed praktikad aitavad taastada tasakaalu. Seega seisneb kaplani roll nende vajaduste rahuldamisel eelkõige eksistentsiaalse toe pakkumises, tähenduse vahendamises ning vaimse vastupidavuse tugevdamises lahinguolukorras. Teoloogilised tööriistad peavad keskenduma sõdurite eksistentsiaalsele toetamisele.

Kaplani peamised töövahendid on hinnanguvaba kuulamine ja kohalolek, mille kaudu luuakse usalduslik ja turvaline vestlusruum. Olulisel kohal on ka refleksioon ja mikrobriifinguid enne ja pärast intensiivseid olukordi, mis võimaldavad kogemusi kiiresti läbi töötada ja neid mõtestada. Konfessioonideülesed liturgiad, palve, meditatsiooni ja vaikusehetked sobivad ka mittereligioossetele sõduritele. Täiendavalt on võimalik kasutada sõdureid toetavaid ühiseid arutelusid ja kogukondlikke praktikaid, mis tugevdavad ühtekuuluvustunnet. Kokkuvõtvalt on kaplani tööriistad situatsiooni- ja isikupõhised, konfessioonideülesed ning suunatud eeskätt tähenduse loomisele ja vaimse vastupidavuse toetamisele.

Empiirilises uurimuses saadud tulemused toetavad teoreetilises raamistikus käsitletud võimalusi. Uued probleemid ja võimalused seavad kaplanile väljakutseid, eeldades uute ja asjakohaste teoloogiliste tööriistade rakendamist ning võimaldades seeläbi tõhusamalt toetada sõdurite eksistentsiaalset toimetulekut.

Uurimistulemuste praktilised rakendusvõimalused ja võimalikud edasised uurimissuunad

Uurimistöös tehtud analüüsi põhjal on kaplaniteenistuses võimalik rakendada järgmisi praktikaid:

- **Kujundada süsteemne kuulava kohaloleku praktika.**

Kaplan peab järjepidevalt pakkuma hinnanguvaba kuulamist kui kohalolu. See loob usaldusliku suhte ja turvalise ruumi. Tagades konfidentsiaalsuse ja neutraalsuse, peab kaplan oskama aktiivselt kuulata (nt peegeldamine, vaikuse talumine) ja tunda kriisivestluse põhimõtteid.

- **Kasutada paindlikult rituaale, sümboleid ja konfessioonideüleseid praktikaid.**

Kaplan saab kasutada mitmekesiseid vaimseid praktikaid (palve, vaikus, meditatsioon, rituaalid ja sümboleid), mis sobivad ka mittereligioossetele sõduritele.

- **Lua turvaline ruum leina ja eksistentsiaalsete kogemuste sõnastamiseks.**

Kaplan, reflekteerides sõdurite psühholoogilist seisundit (äng, süü, lein), aitab teadlikult sõduritel läbi töötada katkestatud leinaprotsesse ja eksistentsiaalseid küsimusi.

- **Kasutada refleksiooni ja mikrobriifinguid kogemuste mõtestamiseks.**

Vajalikud on lühikesed refleksioonid ja mikrobriifingud enne ja vahetult pärast intensiivseid tegevusi (nt lahingut). Tunnete ja kogemuste läbitöötamine aitab toetada vaimset tasakaalu ning tähenduse loomist. Sellise ruumi kujundamiseks peavad kaplanil olema vajalikud oskused: struktureeritud arutelude juhtimine, grupidünaamika ja sõduritevaheliste suhete tundmine, olukorra adekvaatne hindamine ning vajaduse korral debriifingu läbiviimine.

Loetletud praktilised väljundid eeldavad sõjaväeüksustes süsteemse kuulava kohaloleku praktika kujundamist. Olulisel kohal on ka kaplani konfidentsiaalse rolli rõhutamine. Täiendusõpe ja koolitused peaksid keskenduma kaplanite pädevuse arendamisele aktiivse kuulamise ja kriisivestluse meetodites ning erinevate rituaalide ja sümbolite rakendamisel.

Siinne töö avab mitu perspektiivikat uurimussuunda, mis võiksid tulevikus keskenduda selles uurimuses esiletoodud aspektide sügavamale uurimisele. Süvendatult võiks tegeleda katkestatud leinaprotsessi kui sõjakeskkonnas esile kerkiva nähtusega, samuti oleks otstarbekas uurida religiooniülesete praktikate rakendatavust

sekulaarses sõjalises keskkonnas või kaplanite praktiliste tööriistade tõhusust lahinguolukorras. Eraldi rakenduslik uurimisvaldkond võiks olla kaplanite kompetentsimudeli koostamine ja kaplanite koolitusvajaduste sõnastamine tööülesannete täitmisel uuenenud sõjapidamise tingimustes.

KOKKUVÕTE

Oma uurimistöös analüüsisin Ukraina sõja näitel kaplani rolli ja ülesandeid sõdurite ängi ja eksistentsiaalsusprobleemidega toimetuleku toetamisel. Lähtudes teema vähesest käsitlest Eesti kontekstis, püüdsin täita uurimislünka ning pakkuda praktilisi suundi kaplaniteenistuse arendamiseks.

Uurimistöö keskendus kolmele põhiküsimusele: millised on sõdurite ootused kaplanile, milliseid sõdurite eksistentsiaalseid ja vaimseid vajadusi saab kaplan lahinguolukorras toetada ning millised praktilise teoloogia tööriistad selleks sobivad.

Teoreetilise raamistiku loomisel tuginesin Paul Tillich'i ja Viktor E. Frankli käsitlestele, mis võimaldasid mõtestada sõdurite eksistentsiaalset kogemust sõjas. Tillich'i käsitle kohaselt on äng inimese olemuslik osa, mis avaldub surma, süü ja mõttetuse kogemusena ning suunab inimest otsima tähendust. Tema „julguse olla“ kontseptsioon kirjeldab võimet jaatada oma eksistentsi ka olukorras, kus inimene seisab silmitsi mitteolemise ähvardusega. Selline lähenemine laseb näha ängi mitte ainult kriisina, vaid ka sisemise kasvu ja usu süvenemise võimalusena. Frankli logoteraapia täiendab seda käsitlet, rõhutades, et ka kõige äärmuslikumates tingimustes säilib elu tähendus. Tema järgi on inimese vastupidavuse alus võime leida kannatustes tähendus, mis avaldub tegutsemise, suhete ja eneseväärikuse kaudu. Nende kahe teooria ühendamine võimaldas mul käsitleda sõdurite kogemust nii eksistentsiaalse kriisi kui ka tähenduse leidmise protsessina, pakkudes raamistiku kaplani rolli analüüsimiseks.

Uurimismeetodina kasutasin kvalitatiivset meetodit, mis võimaldas süvitsi mõista uuritavate kogemusi ja tähendusloomet. Empiirilise materjali kogumiseks viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud seitsme sõduri ja kahe kaplaniga. Valimi kujundamisel lähtusin eesmärgist kaasata vahetu lahingukogemusega sõdurid ning kaplanid kui professionaalsed toetajad, et saada arusaam nii vajadustest kui ka praktikast. Andmete analüüsimisel rakendasin temaatilist sisuanalüüsi, mis hõlmas nii manifestseid kui latentseid tähendusi. Analüüsi protsessis kodeerisin intervjuud, koondasin korduvad mustrid teemadeks ning tõlgendasin neid teoreetilise raamistiku valguses. Induktiivne lähenemine võimaldas tuua esile uuritavate kogemustest lähtuvad tähendused, samal ajal kui teooria pakkus vahendid nende sügavamaks mõtestamiseks.

Uurimistulemuste kohaselt nähakse kaplanit usaldusväärse ja konfidentsiaalse toetajana, kes aitab leevendada ängi ning toetab sõduri vaimset ja moraalselt vastupidavust. Peamiste eksistentsiaalsete probleemidena ilmnid surmaga seotud kogemused, katkestatud leinaprotsessid, tühjusetunne ja mahajäetuse kogemus. Uurimusest selgus, et uuenenud sõjapidamise intensiivsus ei võimalda sageli emotsioonide läbielamist.

Uurimistulemuste analüüs näitas, et sõdurite toimetulekut toetavad nii religioossed kui ka mittereligioossed praktikad. Erinevad rituaalid, mikrobriifingud, refleksioonid ja konfessioonideülesed vaikushetked peavad arvestama sõdurite individuaalsust ja olema paindlikud religioosse pluralismi suhtes.

Tulemuste analüüsi põhjal järeldasin, et kaplanil on uuenenud sõjapidamise tingimustes oluline roll sõduri tervikliku toimetuleku toetajana. Tema ülesanne on aidata sõduril oma kogemusi mõtestada ja sõnastada, toetades „julgest olla“ ka kõige raskemates tingimustes. Kaplan ei kõrvalda ängi, vaid toetab sõdurit liikumisel pelgalt humanistlikust toimetulekust sügavama, transtsendentse tähenduse poole.

Uurimistöö järeldused pakuvad praktilisi lähtekohti kaplaniteenistuse arendamiseks ning loovad aluse edasisteks teadusuuringuteks.

KASUTATUD ALLIKAD

Braun ,Virginia, **Clarke**, Victoria (2006). *Using thematic analysis in psychology*. The University of the West of England. Bristol 2006. [https://uwerepository.worktribe.com/index.php/preview/1043068/thematic_analysis_revised_-_final.pdf]. 15.01.2026.

Fox, Amos C (2017). *Hybrid Warfare: The 21st Century Russian Way of Warfare*. United States Army Command and General Staff College. Fort Leavenworth, Kansas, 2017.

Frankl, Viktor Emil (2002). *... ja siiski tahta elada*. Tlk. P. Metspalu. Johannes Esto Ühing 2002.

Hoffman, Frank (2007). *Conflict of the 21th Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA:Potomac Institute for Policy Studies, 2007.

Kiviselg, Ants (2026). Rünnakute arv Ukraina tsiviiltaristu pihta on suurenenud 600 protsendi võrra. [<https://www.postimees.ee/8297407/runnakute-arv-ukraina-tsviiltaristu-pihta-on-suurenenud-600-protsendi-vorra>]. 02.03.2026.

Kohv, Marek (2025). Religioon kui Kremli tööriist. *Diplomaat*. 05.10.2025. [<https://diplomaatia.ee/marek-kohv-religioon-kui-kremli-tooriist/>]. 30.10.2025.

Kornienko, Ihor (2025). Sõjas otsivad kõik Jumalat. Kaplanid aitavad teda leida. *Ukrinform*. 17.12.2025. [<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/4044771-navijni-vsi-sukaut-boga-kapelani-dopomagaut-jogo-znajti.html>]. 17.12.2025.

Männik, Erik (2023). *Venemaa Föderatsiooni sõda Ukraina vastu...Sojateadlane* (Estonian Journal of Military Studies), Volume 22, 2023.

Nõmmik, Tõnis (2005). *Vaimulikud kaitsejõududes. Eesti Kaitseväge kaplaniteenistus ja selle eellugu*. Kaitseväge ühendatud õppeasutused. Kirjastus Elmatar AS. 2005.

Официальный сайт Московского Патриархата. *Наказ XXV Всемирного русского народного собора «Настоящее и будущее Русского мира» 27 марта 2024 г.* [<https://www.patriarchia.ru/article/105523>]. 19.11.2025.

Osmer, Richard (2008). *Practical Theology: An Introduction*. Grand Rapids: Eerdmans, 2008. [<https://stephenbarkley.com/2017/02/06/practical-theology-richard-r-osmer/>]. 16.01.2026.

Paas, Kadri (2022). Kuidas võita infosõda Ukrainlaste näitel. *Kaitse kodu*, 2022.

Piip, Kaarel, jt. (2024). Droonid ja tarkvararaadiod ehk väikeriigi õppetunde elektroonilisest võitlusest. *Sõjateadlane* (Estonian Journal of Military Studies), 24. [https://www.kvak.ee/files/2025/02/ST_24_veebifail.pdf]. 27.03.2026.

Saar, Jüri (2025) Kremlis hübriidrüüand ja ususõda. [<https://www.err.ee/1609439681/juri-saar-kremlis-hubriidruanded-ja-ususoda>]. 03.10.2025.

Tillich, Paul (2021). *Julgus olla*. Tlk. A. Põldsam. Tartu Ülikooli Kirjastus 2021.

Ühtegi, Riho (2018). Venemaa hübriidsõda Georgias 2008 aastal. *Sojateadlane* (Estonian Journal of Military Studies), Volume 7, 2018, pp. 62–85. [www.ksk.edu.ee/teadus-ja-arendustegevus/publikatsioonid/]. 22.11.2025.

LISAD

Lisa 1. Massisõjast täppissõjani: sõja olemuse ja mõju muutumine

Tabel 4. Sõjapidamise transformatsioon ja inimkogemus (I maailmasõda, II maailmasõda ja Ukraina sõda)

Tegur	I maailmasõda 1914–1918	II maailmasõda 1939–1945	Uuenenud sõjapidamine 21. sajand
Sõjapidamise iseloom	Kaevikusõda, staatiline rinne	Manööversõda, totaalsõda	Hajus, hübriidne, asümmeetriline sõda
Tehnoloogia	Piiratud mehhaniseerimine (osaliselt mürkgaas).	Massiline mehhaniseerimine, lennuvägi	Droonid, küber- ja infosõda (mürkgaasid, fosfor jmv).
Ohutaju	Pidev, kuid lokaalne oht	Ulatuslik oht, sh tsiviilisikutele	Pidev ja ettearvamatu oht kõikjal ja kõigile
Psüühiline mõju	Äge stress	PTSD ⁵⁴ laiem levik, traumad	Krooniline stress, ärevus, läbipõlemine,
Eksistentsiaalne kogemus	Ellujäämisele keskendumine	Süütunne, moraalsed dilemmad	Täendusetus, identiteedikriis
Lein ja kaotus	Piiratud leinamisvõimalused	Massilised kaotused, katkestatud lein	Individualiseeritud ja katkestatud lein
Vaimsed vajadused	Lootus, religioosne lohutus	Õigustuse ja tähenduse otsing	Tähenduse taastamine, psühholoogiline tugi
Inimese rollitaju	Sõdur kui käskude täitja	Sõdur kui ideoloogiline osaline	Sõdur kui autonoomne, kuid killustunud identiteediga tegutseja
Kaplani roll	Religioosne teenistus ja lohutus	Moraalne ja religioosne tugi	Eksistentsiaalne nõustamine, vaimne tugi

⁵⁴ Posttraumaatiline stressihäire (PTSD) on tervise seisund, mille on käivitanud hirmutavate sündmuste kogemine või pealtnägemine. Põhjustab tõsiseid ja püsivaid sümptomeid, nagu tagasilöögid, õudusunenäod, vältimine ja kõrge ärevus.

Tabel 5. Sõjapidamise tegurid (I maailmasõjas, II maailmasõjas ja Ukraina sõjas)

Tegurid	I maailmasõda	II maailmasõda	Ukraina sõda	Efektiivsuse ja mõju muutus ⁵⁵
Relvastuse iseloom	Püssid, kuulipildujad, suurtükid, keemiarelvad	Tankid, lennukid, automaadid, reaktiivrelvad	Täppisrelvad, droonid, HIMARS, Javelin	Täpsus ja ulatus on drastiliselt kasvanud; vähem massi, rohkem efekti
Õhusõda	Piiratud, luure ja kerged rünnakud	Massiline pommitamine, strateegiline õhuvõim	Droonid, satelliitluure, täppislöögid	Reaalajas info ja täpsus annavad suure eelise
Liikumus ja taktika	Kaevikusõda, aeglane	Blitzkrieg ⁵⁶ (kiire manööver)	Hajutatud üksused, mobiilne sõda	Kiirus + paindlikkus = suurem ellujäämise võimalus
Tehnoloogia	Vähe arenenud side	Raadio, radar, krüpteerimine	Digiajastu, tehisaru, satelliidid	Info domineerimine määrab lahingu tulemuse
Küber- ja infosõda	Puudub	Propaganda, psühholoogiline sõda	Küberrünnak, infooperatsioonid, sotsiaalmeedia	Mõjutab moraali, poliitikat ja infrastruktuuri
OPSEC⁵⁷	Väga piiratud	Oluline, kuid aeglasem info liikumine	Väga kriitiline (nutiseadmed, lekkes)	Vale info või leke võib põhjustada kaotusi kohe

⁵⁵ Töö autor on tabelis 5 visualiseerinud sõjategevuse tegurite muutumise I ja II maailmasõjas ning Ukraina sõjas. Tegurid mõjutavad sõdurit erinevalt. Mõju on saavutatud tehnika arengu ja lahingutaktika muutumisega. Parempoolses veerus on esitatud mõju Ukraina sõjas.

⁵⁶ Blitzkrieg on välksõda. Terminit kasutatakse kombineeritud üllatusrünnaku kirjeldamiseks, mis kasutab kiiret ja ülekaalukat jõudude koondamist, koosneb soomustatud ja jalaväeformatsioonidest koos suurtükiväe ja õhutoetusega. Eesmärk on murda läbi vastase kaitseliinidest, ajada vaenlane segadusse, muutes pidevalt muutuval rindele reageerimise raskeks ja lüüa vastast otsustavas hävituslahingus.

⁵⁷ OPSEC (operatsiooniline turvalisus) on süstemaatiline riskijuhtimisprotsess, mis kaitseb tundlikku, sageli klassifitseerimata teavet vastaste eest, vältides nende ligipääsu operatsioonide planeerimisele ja teostamisele. See hõlmab ohtude analüüsi, haavatavuste tuvastamist ja vastumeetmete rakendamist, vaadates tegevusi ründaja perspektiivist.

Tegurid	I maailmasõda	II maailmasõda	Ukraina sõda	Efektiivsuse ja mõju muutus⁵⁸
Digiajastu vahendid	Puuduvad	Varajased arvutid	Droonid, GPS, Starlink, andmeside	Võimaldab täpset koordineerimist
Luure	Inimluure (spioonid)	Signaalluure, radar	Satelliidid, droonid, avatud allikate luure	Luure kiirus ja täpsus on kriitilise tähtsusega
Tulejõud vs. täpsus	Massiline tulejõud	Kombineeritud (mass + tehnoloogia)	Väga täpne tulejõud	Vähem laskemoona, rohkem mõju
Sõja mõju ühiskonnas	Suured inimkaotused, staatiline sõda	Totaalne sõda (kogu ühiskond kaasatud)	Globaalne info- ja majandusmõju	Sõda mõjutab kogu maailma reaalsust

⁵⁸ Töö autor on tabelis 5 visualiseerinud sõjategevuse tegurite muutumise I ja II maailmasõjas ning Ukraina sõjas. Tegurid mõjutavad sõdurit erinevalt. Mõju on saavutatud tehnika arengu ja lahingutaktika muutumisega. Parempoolses veerus on esitatud mõju Ukraina sõjas.

Lisa 2. Valimi kirjeldus

Tabel 6. Uurimises kasutatud valimi kirjeldus

Pseudonüüm	Intervjuu aeg	Teenistuse kirjeldus
Sõdur 1, VM	29.11.2025	Vabatahtlik, välismaalane. Teenib merejalaväe luurepataljonis. Alustanud lahinguteed 2022. aastal Dnepropetrovskist. Korduvad luurerekked ja lahingukontaktid. Viibinud Kakhovka tammi piirkonnas. Linnalahingute ja piiramises olemise kogemus. Vastase okupeeritud alal viibimise kogemus.
Sõdur 2, VM	02.12.2025	Vabatahtlik, välismaalane. Teenis erinevates üksustes alates 2023. aastast, sealhulgas suurtükiväe luures, praegu drooniüksustes, 3. ründebrigaad. Mitmel korral saanud haavata. Korduvad lahingukontaktid. Eelnevate missioonide kogemus. Vastase okupeeritud alal viibimise kogemus.
Sõdur 3, VM	03.12.2025	Vabatahtlik, välismaalane. Sõjas 2022. aastast. Teeninud alguses välismaalaste üksuses, liikunud mitmes allüksuses ja teeninud jalaväe lahingupataljonis. Praegu 3. eriüksuse pataljon. Saanud mitmel korral haavata. Olnud korduvalt lahingukontaktis. Vastase okupeeritud alal viibimise kogemus.
Sõdur 4, UKR	09.02.2026	Ukrainlane. Vabatahtlik. Jalaväelane. Kogemustega erinevates lahingutes. Sõjas 2020. aastast alates Ida- Ukraina okupeerimisest (ATO). Lahingud Donbassis, Kiievi kaitsel. Uuesti Donbass. Korduvalt haavatud. Linnalahingute kogemus. Vastase okupeeritud alal viibimise kogemus.
Sõdur 5, VM	10.02.2026	Vabatahtlik. Teenistuses 2022. aastast vahetult pärast täiemahulise sõja algust. Üksuse iseloomu ja nime ei saa öelda. Korduvad lahinguoperatsioonid. Korduvalt haavata saanud.
Sõdur 6, UKR	07.01.2026	Vabatahtlik. Pikaajalise sõjakogemusega. Saanud esmased sõjakogemused teenistuses NSVL armees, Afganistani väekontinendis, GRU (armee luure ja diversioonipeavalitsus) üksuses. Osalet seal lahingutegevuses. Ukraina sõjas 2014. aastast alates ATO ajast. Kuni 2017. aastani vabatahtlikus pataljonis Aidar.

		Hiljem 55. eriotstarbelises pataljonis. Pärast selle lahkformeerimist teenistus Bahmuti ja Harkovi lahinguruumis. Osalenud korduvalt lahingu operatsioonides. Juhtinud allüksust. Haavatud. Vastase okupeeritud alal viibimise kogemus.
Sõdur 7, UKR	09.02.2026	Vabatahtlik. Teenistuses 2022. aastast. Jalaväelane, tankitõrje granaadiheitur. Võidelnud 1. tankibrigaadis Pokrovski suunal. Osalenud lahingutes, kaitse- ja ründelahingud avatud alal, pori ja muda. Suitsidaalse kogemusega.
Kaplan 1, UKR	07.02.2026	Vaimulik. Vabatahtlik. Aastatel 2016–2022 hingeoidlik töö kahes väikeses maapiirkonna koguduses. Enne täiemahulist sissetungi ei teeninud üldse. Alates 2022. aasta oktoobrist kuni 2023. aasta septembrini kaplani väljaõpe. Valmistudes kaplaniks saama, teenis oma brigaadi ühes allüksuses instruktorina. Praegu brigaadikaplani ametikohal.
Kaplan 2, UKR	07.02.2026	Vaimulik. Vabatahtlik. Kuni aastani 2023 teenis vaimulikuna kahes koguduses ja oli ka vanglakaplan. Luterliku vaimulikuna teenis erinevates kinnipidamisasutustes, range ja erirežiimiga kolooniates. 2014. aastal, kui Venemaa alustas nn ATO (antiterroristliku operatsiooni), tegelenud vaimuliku teenistusega sõjaväelaste, haavatute ja põgenike hulgas. Sel ajal ka rindeala kogemused ja kontaktid võitlejatega lahingute piirkonnas. Praegu juhib vabatahtlikul alusel moodustatud rehabilitatsioonikeskust, kus on nii haavatud ja taastusel olevad sõdurid kui ka invaliidistunud sõdurid.

Märkused: VM tähistab mitte-Ukraina kodanikku, UKR tähistab Ukraina kodanikku. Intervjuueeritavate isikuandmete ja eraelu kaitseks ei ole kirjeldatud täies ulatuses nende teenistust (see on esitatud piiratud ulatuses, tagades salastatuse ja anonüümsuse). Samuti ei ole esitatud kogemusi vastase hävitamise, sisemise mina ja muude probleemidega.

Lisa 3. Genereeritud algkoodid

Tabel 7. Genereeritud algkoodid

Genereeritud algkoodid	Esinemisjuhud
Lahingukaaslase hukkumine, emotsioonide n-ö sahtlisse lukustamine	Sõdur 3 (VM), Sõdur 4 (UKR), Sõdur 5 (VM), Sõdur 6 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Katkestatud lein, leinaprotsessi katkestus	Sõdur 3 (VM), Sõdur 4 (UKR), Sõdur 5 (VM), Sõdur 6 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Kohaloleku ja ärakuulamise ootused kaplanile; kaplan kui neutraalne, ei esinda juhtkonda	Sõdur 2 (VM), Sõdur 4 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Mahajäetuse ja statistiks muutumise tunne	Sõdur 2 (VM), Sõdur 4 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Meditatsioon ja palve kui eksistentsiaalne toimetulek	Sõdur 2 (VM), Sõdur 4 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Palve	Sõdur 4 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Rituaalid ja esemed: rist, amuletid, käepaelad, lastejoonistused; AK (relv) kui amulett	Sõdur 2 (VM), Sõdur 3 (VM), Sõdur 7 (UKR)
Usk ja tähendus, religioosne pluralism ja antideism, vajadus mittesundiva lähenemise järele	Sõdur 2 (VM), Sõdur 5 (VM), Sõdur 7 (UKR)
Sõjapidamise intensiivsus ja droonide roll: kiire režiimivahetus rinne-tagala, intensiivne tuli, ümberpiiramised, ootuseärevus	Sõdur 4 (UKR), Sõdur 5 (VM), Sõdur 7 (UKR)
Pere ja lähedased kui ellujäämise telg	Sõdur 4 (UKR), Sõdur 5 (VM), Sõdur 6 (UKR), Sõdur 7 (UKR)
Moraalne vigastus ja süüküsimused; enesetapurisk	Sõdur 2 (VM), Sõdur 7 (UKR)

Lisa 4. Infoleht ja teadliku nõusoleku vormid uurimuses osalejatele

Infoleht ja teadliku nõusoleku vorm uurimuses osalenud sõduritele

Kutsume Teid osalema uuringus „Praktilise teoloogia rakendamine uuenenud sõjapidamise tingimustes: väljakutsed ja võimalused kaitseväe kaplanaadi teenistuses Ukraina sõja valguses“, mis viiakse läbi intervjuuna. Arutelu osalemine võtab aega ligikaudu 45–60 minutit. Te võite oma mõtteid väljendada vabalt, otsimata õigeid vastuseid, ning uuringus osalemine ei eelda teoloogilist haridust või eriteadmisi. Uuringut viib läbi Aivar Krusta.

Teie osalemine uuringus jääb rangelt konfidentsiaalseks, mis tähendab, et Teie antud vastuseid ei seostata Teie isikuga. Arutelu/intervjuu viiakse läbi intervjuu vormis, võimalusel interneti teel, selle puudumisel kirjalikus vormis. Räägitu salvestatakse või tehakse anonümiseeritud kujul märkmed. Salvestistele on juurdepääs töö autoril ja juhendajal. Uurimistööga mitteseotud isikutel puudub juurdepääs Teiega seotud uurimistöö andmetele.

Anonüümseid, vastajat mittetuvastavaid andmeid analüüsib Aivar Krusta. Andmeid kasutatakse uurimistöö tulemuste esitamiseks bakalaureusetöös viisil, mis ei võimalda identifitseerida konkreetseid isikuid. Pärast uurimistöö esitamist ja positiivse resultaadi saamist kaitsmisel/hindamisel hävitatakse intervjuude üleskirjutused jäädavalt kuu aja jooksul (hiljemalt 2026. aasta 30. juuliks).

Lõputöö on avalik, mistõttu palume Teil intervjuu käigus Ukraina ja Eesti Kaitseväe juurdepääsupiiranguga asutusesiseks kasutamiseks mõeldud või riigisaladusega kaitstud teavet mitte avaldada. Intervjuu käigus ei küsita küsimusi, mis eeldavad detailset vastust Teie ametikoha, teenistusülesannete jm (riigikaitse) teabe kohta, mida loetakse AvTS §-i 35 alusel juurdepääsupiiranguga teabeks.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ja Teil on õigus selles osalemisest keelduda või sellest loobuda. Teil on igal ajal õigus nõusolek uuringus osaleda kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis (nt e-kirja teel) tagasi võtta, ilma et see mõjutaks enne nõusoleku tagasivõtmist toimunud andmetöötluse seaduslikkust.

Intervjuu käigus käsitletud temade tõttu tekkiva emotsionaalne ebamugavus- või raskustunde tõttu on Teil igal ajal õigus intervjuust loobuda või teha paus ilma põhjendust esitamata.

Vajaduse korral soovime helistada ohvriabi kriisitelefonile 116 006 (24/7, tasuta ja anonüümne) professionaalse toe saamiseks. Teie heaolu on meie jaoks esmatähtis.

Uuringu kohta saab täiendavat informatsiooni meiliaadressilt
aivar.krusta@gmail.com.

Teades eeltoodut, kinnitan oma nõusoleku uuringus osalemiseks ja nõustun minu kohta
kogutud anonüümited andmete töötlemisega eespool kirjeldatud viisil.

Jah

Ei

Nimi:

Kuupäev:

Allkiri:

Tõlge ukraina keelde

Інформаційний лист для учасника дослідження та форма проінформованої згоди

Запрошуємо Вас взяти участь у дослідженні на тему: «**Застосування практичної теології в умовах оновлених воєнних дій: виклики та можливості у служінні капеланської служби оборонних сил у контексті війни в Україні**». Дослідження проводиться у формі інтерв'ю. Участь в обговоренні триватиме приблизно від 45 до 60 хвилин. Ви можете вільно висловлювати свої думки, не шукаючи «правильних» відповідей. Участь у дослідженні передбачає наявність теологічної освіти або спеціальних знань у цій галузі. Дослідження проводить Айвар Круста.

Ваша участь у дослідженні є строго конфіденційною, тобто Ваші відповіді не будуть пов'язані з Вашою особою. Інтерв'ю проводиться у формі бесіди — за можливості онлайн, а за її відсутності — у письмовій формі. Розмови записуються, ведуться лише анонімні нотатки. Доступ до матеріалів мають лише автор роботи та у керівника. Особи, не пов'язані з дослідженням, не мають доступу до інформації, що стосується Вас.

Анонімні, неідентифіковані дані аналізуються Айваром Крустою. Дані використовуються для представлення результатів бакалаврської роботи у спосіб, що не дозволяє ідентифікувати конкретних осіб. Після подання та успішного захисту дипломної роботи записи інтерв'ю будуть остаточно знищені — не пізніше 30 липня 2026 року. Дипломна робота є публічною, тому просимо Вас під час інтерв'ю не розголошувати інформацію, яка має обмежений доступ для

внутрішнього користування Збройних сил України або Естонії, а також дані, що становлять державну таємницю. Під час інтерв'ю не ставитимуться питання, які вимагатимуть детальних відповідей щодо Вашої посади, службових обов'язків чи іншої інформації, що згідно зі статтею 35 Закону про публічну інформацію є інформацією з обмеженим доступом.

Участь у дослідженні є добровільною, і Ви маєте право відмовитися або припинити участь у будь-який момент. Ви також маєте право відкликати свою згоду на участь у письмовій формі (наприклад, електронною поштою), і це не вплине на законність обробки даних, здійсненої до моменту відкликання згоди.

У разі виникнення емоційного дискомфорту або напруженості через теми, порушені під час інтерв'ю, Ви маєте право будь-якої миті перервати інтерв'ю або зробити паузу без пояснення причин. За потреби рекомендуємо зателефонувати на безкоштовну кризову лінію допомоги потерпілим (0 800 500 335) або з мобільного (116 123) (цілодобово, безкоштовно та анонімно) для отримання професійної підтримки.

Ваше благополуччя є для нас пріоритетом."

Додаткову інформацію про дослідження можна отримати за контактними даними: aivar.krusta@gmail.com. Після ознайомлення з вищевикладеним підтверджую свою згоду на участь у дослідженні та обробку зібраних про мене анонімізованих даних у зазначений спосіб: Так __ Ні __ Ім'я: _____

Дата: _____ Підпи

Infoleht ja teadliku nõusoleku vorm uurimuses osalenud kaplanitele

Інформаційний лист для учасника дослідження та форма проінформованої згоди для українських капеланів

Запрошуємо Вас взяти участь у дослідженні на тему: **«Застосування практичної теології в умовах оновлених воєнних дій: виклики та можливості у служінні капеланської служби оборонних сил у контексті війни в Україні»**. Дослідження проводиться у формі інтерв'ю. Участь в обговоренні триватиме приблизно від 45 до 60 хвилин. Ви можете вільно висловлювати свої думки, не шукаючи «правильних» відповідей. Участь у дослідженні передбачає наявність теологічної освіти або спеціальних знань у цій галузі. Дослідження проводить Айвар Круста.

Ваша участь у дослідженні є строго конфіденційною, тобто Ваші відповіді не будуть пов'язані з Вашою особою. Інтерв'ю проводиться у формі бесіди — за можливості онлайн, а за її відсутності — у письмовій формі. Розмови записуються, ведуться лише анонімні нотатки. Доступ до матеріалів мають лише автор роботи та у керівника. Особи, не пов'язані з дослідженням, не мають доступу до інформації, що стосується Вас.

Анонімні, неідентифіковані дані аналізуються Айваром Крустою. Дані використовуються для представлення результатів бакалаврської роботи у спосіб, що не дозволяє ідентифікувати конкретних осіб. Після подання та успішного захисту дипломної роботи записи інтерв'ю будуть остаточно знищені — не пізніше 30 липня 2026 року.

Дипломна робота є публічною, тому просимо Вас під час інтерв'ю не розголошувати інформацію, яка має обмежений доступ для внутрішнього користування Збройних сил України або Естонії, а також дані, що становлять державну таємницю. Під час інтерв'ю не ставитимуться питання, які вимагатимуть детальних відповідей щодо Вашої посади, службових обов'язків чи іншої інформації, що згідно зі статтею 35 Закону про публічну інформацію є інформацією з обмеженим доступом.

Участь у дослідженні є добровільною, і Ви маєте право відмовитися або припинити участь у будь-який момент. Ви також маєте право відкликати свою згоду на участь у письмовій формі (наприклад, електронною поштою), і це не вплине на законність обробки даних, здійсненої до моменту відкликання згоди.

У разі виникнення емоційного дискомфорту або напруженості через теми, порушені під час інтерв'ю, Ви маєте право будь-якої миті перервати інтерв'ю або зробити паузу без пояснення причин. За потреби рекомендуємо зателефонувати на безкоштовну кризову лінію допомоги потерпілим (0 800 500 335) або з мобільного (116 123) (цілодобово, безкоштовно та анонімно) для отримання професійної підтримки. Ваше благополуччя є для нас пріоритетом."

Додаткову інформацію про дослідження можна отримати за контактними даними: aivar.krusta@gmail.com. Після ознайомлення з вищевикладеним підтверджую свою згоду на участь у дослідженні та обробку зібраних про мене анонімізованих даних у зазначений спосіб:

Так Ні Ім'я _____ Дата _____ Підпи

Lisa 5. Intervjuukava sõdurite kogemuste uurimiseks

Poolstruktureeritud intervjuukava (Ukraina poolel võidelnud sõdurid)

Kestus: 45–60 minutit

Vorm: poolstruktureeritud, arutlev intervjuu

I Taust ja isiklik kontekst

1. Palun kirjeldage lühidalt oma teenistusteed – kus, kui kaua ja mis rollis te olete sõdinud?
2. Mis ajendas Teid liituma sõjategevusega?

II Sõjakogemuse psühholoogiline ja eksistentsiaalne mõõde

3. Kas olete tajunud emotsionaalseid või sisemisi muutusi sõja jooksul?
4. Millistena olete neid tajunud?
5. Mis on olnud Teie jaoks kõige raskemad hetked ja mis aitas neid üle elada?
6. Kas olete tundnud, et sõda on tekitanud küsimusi usu tähenduse või elu eesmärgi kohta? Alternatiivina 6a.
6a. Kui mõelda kõigele sellele, mida olete sõjas kogenud ja näinud, siis kas see on pannud Teid rohkem mõtlema elus toimuvate asjade sügavama tähenduse või mõtte üle? (*Vajaduse korral jätku või täpsustusena: kas olete mõelnud ka elu eesmärgi või usu teemadele? Kas ja kuidas need kogemused on neid mõjutanud?*)
7. Kuidas olete nende küsimustega toime tulnud?

(Küsimused jätkuvad allpool)

Kuna uurimisteema on keeruline, eelkõige puudutab inimese varjatud tundeid ja mõtteid, siis siinkohal lisan plaani, mis aitab selgitada ja intervjuud suunata.

Eesmärk: suunata vestlus kogemuse sisemisele mõtestamisele.

- Kui olete nende kogemuste peale hiljem mõelnud, siis kas need on pannud Teid teistmoodi vaatama elu, inimesi või seda, mis on elus oluline?
- Kas sõjakogemus on tekitanud küsimusi selle kohta, miks asjad juhtuvad nii nagu nad juhtuvad?

Kui vastaja räägib ratsionaalselt (nt sõja loogika, juhtimine), saan suunata teemale lähemale: „Ja isiklikumal tasandil: kuidas see Teid ennast puudutas või muutis?”

Elu sügavam mõte ja eksistentsiaalsed küsimused

Eesmärk: liikuda eksistentsiaalsete teemade poole ilma religioosse keelekasutusega.

- Kui mõelda kõigele sellele, mida olete näinud ja kogunud, siis kas see on pannud Teid rohkem mõtlema elus toimuvate asjade sügavama tähenduse või mõtte üle?
- Kas olete tundnud, et mõnikord on raske leida juhtunule seletust või mõtet?

Kui vastaja avaneb ehk räägib vabalt ja usalduslikult, siis saan teda toetada kuulaja kehakeele kaudu (nt noogutamine, lühikesed kinnitused: „Jah... ma saan aru.“). Vastaja reservatsiooni korral liigun edasi järgmiste küsimuste juurde.

Usu ja maailmavaate küsimused (ainult siis, kui vastaja on valmis)

Eesmärk: uurida usu või spirituaalse tähenduse rolli sõjakogemuse mõtestamisel, ilma surveta.

- Mõned inimesed ütlevad, et sellised kogemused kas tugevdavad või panevad kahtluse alla nende usu või maailmavaate. Kuidas see on olnud Teie puhul?
- Kas olete tundnud, et nendes olukordades oli midagi, mis andis jõudu või lootust: olgu see usk, lähedased, mõni veendumus või muu?

Väldin sõna usk kasutamist, kui vastaja on sellest teemast hoidunud; võimalik asendada teiste väljenditega, nagu sisemine jõud, midagi, mis toetas, enda uskumused või tõekspidamised.

Refleksioon ja lõpetus

Eesmärk: vestluse lõppemisel tuua intervjuueritav tasakaalukalt tagasi olevikku, aidata väljuda raskest teemast positiivsema tooniga.

- Kui nüüd tagasi vaadata, kas tunnete, et need kogemused on Teis midagi muutnud, näiteks Teie arusaama elust, inimestest või sellest, mis on tähtis?
- Kas olete leidnud mingi oma viisi, kuidas mõtestada seda, mis juhtus või kuidas edasi elada?

Kui teema muutub raskeks, lõpetan tänusõnadega ja hindan isiklike mõtete jagamist.

III Usuline ja teoloogiline tugi

8. Kas olete sõja ajal kasutanud mingeid rituaale või toiminguid, millel on Teie jaoks eriline tähendus: näiteks lugenud palveid, mediteerinud, süüdanud küünla või lihtsalt mõtisklenud usuliste ja igavikuliste küsimuste üle?
9. Kas Teil on või on olnud kaasas mingeid esemeid, millel on Teie jaoks eriline tähendus? Näiteks pühapilt, ikoon, palvehelmed, amulett vms?
10. Millised neist on olnud Teile kõige tähenduslikumad või rahu andvad?
11. Kas Teil on olnud rindel kokkupuuteid kaplanite, preestrite või teiste vaimulikega?
12. Kuidas nende tugi on mõjutanud Teie vaimset vastupidavust ja lootuse säilitamist?
13. Kas on mingeid usulisi või teoloogilisi vahendeid, mis on aidanud Teil mõtestada oma mõtteid ja tundeid?
- 13a. Kui ei oska vastata, siis täpsustada: *Näiteks mõni raamat, veebilehekülg, autoriteetne isik.*

IV Tulevik ja soovitused

14. Mida arvate, kuidas võiks kaplaniteenistus paremini toetada sõdurite vaimset taastumist?
15. Milliseid teoloogilisi või hingehoiulisi lähenemisi võiks Teie arvates arendada, et aidata sõduritel toime tulla ängi, süütunde ja kaotusega?
16. Kas on midagi, mida sooviksite lisada? Mõni mõte, kogemus või palve, mis on Teid kõige rohkem kandnud?

Lisa 6. Intervjuukava kaplanite kogemuste uurimiseks

Poolstruktureeritud intervjuukava (Ukraina kaplanid)

Kestus: 45–60 minutit

Vorm: poolstruktureeritud, arutlev intervjuu

I Taust ja roll

1. Kus ja kellena olete varasemalt teeninud? Kellena teenite praegu?
2. Millised on Teie peamised ülesanded üksuse moraali ja vaimse vastupidavuse hoidmisel?
3. Kuidas defineerite mõistet „vaimne kaitse“ oma üksuse kontekstis?
4. Mis on Teie jaoks kaplanitöö peamised eesmärgid ja väärtused?

II Muutused ja uued väljakutsed

5. Kuidas tajute viimase kolme aasta jooksul toimunud muutusi sõjapidamise viisides?
6. Kas olete oma üksuse sõdurite psühholoogilises ja vaimses seisundis täheldanud seoses Ukraina sõja või hübriidsõja ohu kasvuga mingeid muutusi?
6. Kui olete märganud muutusi, siis millised need on?
7. Kuidas Teie mõistate usu- või väärtuskriisi (ängi)?

7a. Kui mõistab selgitada, siis küsida: Kas olete seda täheldanud sõdurite juures? Kuidas see väljendub?

8. Kas intervjuus esile toodud kogemused mõjutavad Teie igapäevast kaplaniteenistust? Palun selgitage natuke lähemalt.

III Teoloogiline ja praktiline töö

9. Kuidas teoloogia või usuline refleksioon toetab Teie teenimistööd?
10. Milliseid töövõtteid või praktikaid peate kõige tõhusamaks kriisi- või lahinguolukorras?
11. Kas olete tundnud vajadust laiendada oma teoloogilisi tööriistu?
- 11a. *Kui vastab jaatavalt, siis paluda täpsustada, põhjendada:* Millised täiendavad teoloogilised tööriistad oleksid Teie arvates otstarbekad ja miks?

IV Vaimne vastupidavus ja eetika

13. Kuidas mõistate mõistet „vaimne vastupidavus“ kaitseväge kontekstis?

14. Kuidas toetate sõdurite eetilist ja moraalset tasakaalu?

V Tulevik ja koostöö

15. Milliseid muutusi vajaks kaplanaadi teenistus, et tulla toime uute ohtude ja väljakutsetega?

16. Kuidas saaks praktiline teoloogia tulevikus paremini toetada nii kaplaneid kui ka üksuste juhte?

Tõlge ukraina keelde

Полуструктуровані інтерв'ю-плани– Українські капелани

Тривалість: 45–60 хвилин

Форма: напівструктуроване, дискусійне інтерв'ю

I Передумови та роль

1. Де і в якій якості ви раніше служили? У якій якості служите зараз?

2. Які ваші основні завдання у підтриманні морального стану та духовної стійкості підрозділу?

3. Як ви визначаєте поняття «духовний захист» у контексті вашого підрозділу?

4. Які головні цілі та цінності капеланської служби для вас?

II Зміни та нові виклики

5. Як ви сприймаєте зміни у способах ведення війни, що відбулися протягом останніх трьох років?

6. Чи спостерігали ви якісь зміни у психологічному та духовному стані військовослужбовців вашого підрозділу у зв'язку з війною в Україні або зростанням загрози гібридної війни?

6a. Якщо ви помітили зміни, то які саме?

7. Як ви розумієте кризу віри або цінностей (тривогу)?

7a. Якщо можете пояснити, тоді запитати: Чи спостерігали ви це у військових? Як це проявляється?

8. Чи впливають досвід та приклади, наведені в інтерв'ю, на вашу щоденну капеланську діяльність? Будь ласка, поясніть трохи докладніше.

III Теологічна та практична робота

9. Як теологія або релігійна рефлексія підтримує вашу служінську діяльність?

10. Які методи роботи або практики ви вважаєте найефективнішими в кризових або бойових умовах?

11. Чи відчували ви потребу розширити свої теологічні інструменти?

11а. Якщо відповідь ствердна, уточнити та обґрунтувати: які додаткові теологічні інструменти, на вашу думку, були б доцільними і чому?

IV Духовна стійкість і етика

13. Як ви розумієте поняття «духовна стійкість» у контексті Збройних Сил?

14. Як ви підтримуєте етичну та моральну рівновагу військовослужбовців

V Майбутнє та співпраця

15. Яких змін потребує капеланська служба, щоб впоратися з новими загрозами та викликами?

16. Як практична теологія може краще підтримувати в майбутньому як капеланів, так і командирів підрозділів?

Lisa 7. Fototabel

Foto 1. Kaplan välioludes teenistus pidamas

Foto on tehtud 2026. aastal rindeala varjendis. Kaplan peab väliteenistust.

Foto autor: Igor Kovalnik

Foto 2. Kaplan väliteenistust pidamas

Kaplani viib läbi väliteenistust üksuse paiknemisalas.

Foto on tehtud 2026. aasta märtsis.

Foto autor: Igor Kovalnik

Foto 3. Kaplanid väliteenistust pidamas

Kaplan jagab allüksuse väliteenistusel riste.

Foto on tehtud enne üksuse rindele minekut 2026. aasta kevadtalvel.

Foto autor: Igor Kovalnik

Foto 4. Kaplan liturgiat läbi viimas

Kaplan viib liturgiat üksuse paiknemisalas, tüürikorteris, kuhu võitlejad on hajutatult paigutatud. Kasarmurežiim rinde lähedal ei ole jätkusuutlik.

Foto on tehtud 2026. aasta märtsis.

Foto autor: Igor Kovalnik

Foto 5. Teenistus rehabilitatsioonikeskuses

Belõi Tserkovi linnas olevas rehabilitatsioonikeskuses toimuvad teenistus. sõjaväelaste, põgenike ja elanike osavõtul.

Foto on tehtud 2026 aasta veebruaril. Foto autor: Volodimir Bathutin